

Επισκόπηση των σημαντικότερων αποφάσεων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το διάστημα από Σεπτέμβριο 2021 έως Σεπτέμβριο 2022

Επιμέλεια:

Εμμανουήλ Αποστολάκης, Δικηγόρος, Υπ. Δ.Ν. ΕΚΠΑ

Δημήτριος Βούλγαρης, Δικηγόρος, Δ.Ν.

Νικόλαος Γανιάρης, Δικηγόρος, Υπ. Δ.Ν. ΕΚΠΑ

Άννα Οικονόμου, Δικηγόρος, Υπ. Δ.Ν., Επιστ. Συνεργάτις, Νομική Σχολή Βόννης

Δημήτριος Τσιλίκης, Υπ. Δ.Ν., Επιστ. Συνεργάτης, Νομική Σχολή Χαϊδελβέργης

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος, Δικηγόρος, Υπ. Δ.Ν. ΕΚΠΑ

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), Λουξεμβούργο

Στην παρούσα στήλη παρατίθενται εν περιλήψει επιλεγμένες αποφάσεις ποινικού ενδιαφέροντος του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες εξεδόθησαν κατά το διάστημα από Σεπτέμβριο 2021 έως Σεπτέμβριο 2022. Κριτήριο επιλογής αποτελεί η σημασία της εκάστοτε απόφασης εξ' επόψεως θεωρητικού ή πρακτικού ενδιαφέροντος για την ελληνική έννομη τάξη. Η επιλογή των αποφάσεων γίνεται κατά κύριο λόγο πρωτογενώς, δηλαδή από την ιστοσελίδα του Δικαστηρίου, ενώ η κατηγοριοποίησή τους ακολουθεί κατά βάση την δομή της ελληνικής ποινικής έννομης τάξης (ουσιαστικό ποινικό δίκαιο, ποινική δικονομία, σωφρονιστική). Σε κάθε περίληψη παρουσιάζονται εν συντομία τα απαραίτητα για την κατανόηση της απόφασης πραγματικά περιστατικά και οι κρίσιμοι νομικοί συλλογισμοί, με παραπομπή στον εκάστοτε αριθμό της οικείας σκέψης. Επίσης, παρατίθεται πάντοτε ο σχετικός σύνδεσμος της απόφασης, ώστε να δίνεται η δυνατότητα στον αναγνώστη να ανατρέξει απ' ευθείας στο πρωτότυπο κείμενο.

A. Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο

1. Γενικό Ποινικό Δίκαιο

Δήμευση παρανόμως αποκτηθέντων περιουσιακών στοιχείων – Δήμευση χρηματικού ποσού το οποίο φέρεται να ανήκει σε τρίτο πρόσωπο – Άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ (ΔΕΕ, απόφ. 21.10.2021, υπόθ. C-845/19 και C-863/19, DR, TS)

Οι DR και TS καταδικάστηκαν για το αδίκημα της κατοχής ναρκωτικών με σκοπό τη διανομή τους, χωρίς όμως να τους ασκηθεί ποτέ ποινική δίωξη για το αδίκημα της πώλησης ναρκωτικών. Μετά από την καταδίκη τους, η εισαγγελία της περιφέρειας Βάρνας της Βουλγαρίας ζήτησε από το αρμόδιο δικαστήριο τη δήμευση χρηματικών ποσών που είχαν ανευρεθεί κατά τη διεξαγωγή έρευνας στο πλαίσιο της προδικασίας στις οικίες των DR και TS (2.200 και 4.800 ευρώ αντίστοιχως). Οι τελευταίοι ισχυρίστηκαν ότι τα χρηματικά ποσά δεν ανήκαν στους ίδιους, αλλά σε συγγενικά τους πρόσωπα, τα οποία δεν είχαν τη δυνατότητα να μετάσχουν αυτοτελώς ως διάδικοι στη νέα αυτή διαδικασία περί δημεύσεως.

Σύμφωνα με το ΔΕΕ, στην έννοια των προϊόντων εγκλήματος εντάσσονται όχι μόνον τα περιουσιακά στοιχεία που προέρχονται άμεσα από το οικείο ποινικό αδίκημα, αλλά και οτιδήποτε προέρχεται από μετατροπή των περιουσιακών αυτών στοιχείων, καθώς και κάθε σημαντικό όφελος που αυτά αποφέρουν (σκέψη 40). Έτσι, τα άμεσα και τα έμμεσα οικονομικά πλεονεκτήματα από ποινικά αδικήματα δεν συνιστούν δύο διακριτές έννοιες, ανεξάρτητες η μία από την άλλη (βλ. και άρθρο 2 στοιχ. 1 της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 3.4.2014 σχετικά με τη δέσμευση και τη δήμευση οργάνων και προϊόντων εγκλήματος στην ΕΕ· πρβλ. άρθρο 68 παρ. 1 ΠΚ). Εν προκειμένω, το αδίκημα της κατοχής ναρκωτικών με σκοπό τη διανομή τους δεν δύναται αφ' εαυτού να προσπορίσει στους δράστες οικονομικό όφελος, ώστε να επιβληθεί δήμευση κατά το άρθρο 4 της Οδηγίας 2014/42 (όπως αυτή ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με το άρθρο 6 Ν. 4478/2017 και αντικαταστάθηκε το άρθρο 76 πΠΚ περί δημεύσεως, βλ. ήδη άρθρο 68 ΠΚ).

Ακόμη, το ΔΕΕ έκρινε ότι, όπως προκύπτει από την ερμηνεία των άρθρων 8 παρ. 1, 7 και 9 της Οδηγίας 2014/42 («Διασφαλίσεις») σε συνδυασμό με το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ («Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου»), δεν είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης εθνική ρύθμιση με την οποία επιτρέπεται η δήμευση περιουσιακού στοιχείου, εφόσον υποστηρίζεται ότι αυτό ανήκει σε πρόσωπο διαφορετικό από τον αυτουργό του οικείου ποινικού αδικήματος και το τρίτο αυτό πρόσωπο δεν είχε τη δυνατότητα να παρίσταται ως διάδικος στη σχετική με τη δήμευση ένδικη διαδικασία.

Κατάσχεση και δήμευση εις βάρος καλόπιστου τρίτου – Διακίνηση ναρκωτικών ουσιών – Οργανωμένο έγκλημα – Περιουσιακά στοιχεία τρίτων τα οποία βρίσκονται μονίμως στη διάθεση του κατηγορουμένου – Όργανα εγκλήματος – Απαγόρευση δήμευσης περιουσιακού στοιχείου καλόπιστου τρίτου κατά το εθνικό δίκαιο – Συμβατότητα με το ενωσιακό δίκαιο – Απουσία δικαστικής προστασίας του καλόπιστου τρίτου στην επ' ακροατηρίω διαδικασία – Παραβίαση ενωσιακού δικαίου, και συγκεκριμένα άρθρου 8 παρ. 1 της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ (ΔΕΕ, απόφ. της 12.5.2022, υπόθ. C-505/20, RR και JG)

Η απόφαση αφορά σε ερμηνευτικά ζητήματα των διατάξεων της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ για τη δέσμευση και δήμευση οργάνων και προϊόντων εγκλήματος. Τα ζητήματα ανέκυψαν στο πλαίσιο κατάσχεσης περιουσιακών στοιχείων που επιβλήθηκε εις βάρος καλόπιστων τρίτων από τις βουλγαρικές ανακριτικές αρχές. Εις βάρος της πρώτης καθ' ης επιβλήθηκε κατάσχεση του αυτοκινήτου της λόγω ανεύρεσης ναρκωτικών ουσιών και ασκήθηκε ποινική δίωξη, η οποία εν συνεχεία έπαυσε λόγω έλλειψης γνώσης στο πρόσωπό της περί της υπάρξεως των ναρκωτικών στο αυτοκίνητό της. Εις βάρος του δεύτερου καθ' ου διατάχθηκε κατάσχεση δύο κινητών τηλεφώνων και χρηματικού ποσού κατά τη διάρκεια ερευνών για διακίνηση ναρκωτικών ουσιών από συμμορία, χωρίς να ασκηθεί δίωξη από την εισαγγελία εναντίον του.

Στο άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ τίθεται ως βασική προϋπόθεση για την επιβολή δήμευσης η οριστική καταδίκη για προηγούμενο ποινικό αδίκημα.

Σε ό,τι αφορά στη «δήμευση εις χείρας τρίτου», το άρθρο 6 παρ. 2 της ίδιας Οδηγίας αναφέρει ρητώς ότι η δήμευση αυτή (άρθρο 6 παρ. 1) δεν θίγει τα δικαιώματα καλόπιστων τρίτων. Στο βουλγαρικό δίκαιο υπάρχει πρόβλεψη περί απαγορεύσεως επιβολής δήμευσης στον καλόπιστο τρίτο (σκέψη 43). Για τον λόγο αυτό, το βουλγαρικό ποινικό δικαστήριο (ειδικό ποινικό δικαστήριο, Spetsializiran nakazatelen sad) απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, περί του αν η προστασία αυτή του καλόπιστου τρίτου στην ειδικότερη περίπτωση όπου ο τρίτος είχε θέσει μόνιμα στη διάθεση του κατηγορουμένου το κατασχεθέν περιουσιακό στοιχείο είναι συμβατή με το ενωσιακό δίκαιο και την υποχρέωση δήμευσης οργάνων εγκλήματος κατά το άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας. Το ερώτημα αυτό ανακύπτει επειδή από το γράμμα της τελευταίας διάταξης δεν προκύπτει αν το όργανο του εγκλήματος πρέπει να ανήκει στον καταδικασθέντα (σκέψη 45). Αντιθέτως, το άρθρο 5 της Οδηγίας περί εκτεταμένης δημεύσεως αναφέρεται σε περιουσιακό στοιχείο που ανήκει σε πρόσωπο καταδικασθέν, ενώ το προαναφερθέν άρθρο 6 περί «δημεύσεως εις χείρας τρίτου» αναφέρεται σύμφωνα με το Δικαστήριο σε προϊόντα και όχι όργανα του εγκλήματος (βλ. σκέψεις 47-48).

Το ΔΕΕ έκρινε συμβατή την εθνική νομοθεσία περί απαγορεύσεως επιβολής δήμευσης εις βάρος καλόπιστου τρίτου με την υποχρέωση δήμευσης κατά το άρθρο 4 παρ. 1 της Οδηγίας, διότι με βάση τη συστηματική ερμηνεία των παραπάνω διατάξεων του ενωσιακού δικαίου κατέληξε στο ότι η δυνατότητα δήμευσης εις βάρος τρίτου ρυθμίζεται αποκλειστικά στο άρθρο 6 της Οδηγίας. Στην παράγραφο 2 του τελευταίου άρθρου προβλέπεται η προστασία της ιδιοκτησίας του καλόπιστου τρίτου, ενός δικαιώματος που δεν θίγεται ούτε αναιρείται από το πραγματικό γεγονός της μόνιμης διάθεσης του περιουσιακού στοιχείου του καλόπιστου τρίτου στον κατηγορούμενο, ακόμα και αν αυτό έχει χρησιμοποιηθεί ως όργανο εγκλήματος από τον τελευταίο (βλ. σκέψεις 50-53).

Τέλος, στην υπόθεση τέθηκε και το δικονομικό ζήτημα της πλήρους απουσίας δυνατότητας στο βουλγαρικό δίκαιο περί αμφισβήτησεως της κατάσχεσης στη διαδικασία στο ακροατήριο από τα θιγόμενα τρίτα πρόσωπα και επιστροφής σε αυτά των κατασχεθέντων περιουσιακών τους στοιχείων. Η έλλειψη αυτή κρίθηκε ασύμβατη με το άρθρο 8 παρ. 1 της Οδηγίας 2014/42/ΕΕ, από το οποίο απορρέει η υποχρέωση των κρατών-μελών να διασφαλίζουν στα θιγόμενα από μέτρα δέσμευσης και δήμευσης πρόσωπα το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και δίκαιης δίκης (άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ) στο πλαίσιο των σχετικών εθνικών διαδικασιών (βλ. σκέψεις 33 επ.). Η κατάσχεση με σκοπό τη μετέπειτα δήμευση των περιουσιακών στοιχείων αποτελεί δέσμευση κατά την έννοια της Οδηγίας (σκέψεις 25-26, 32), ενώ η δυνατότητα αμφισβήτησης της νομιμότητάς της από τον ιδιοκτήτη διασφαλίζει επίσης τον έλεγχο αναγκαιότητας ενός μέτρου το οποίο θίγει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (βλ. σκέψεις 36-37).

2. **Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι**

Νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, τελούμενη από τον αυτουργό του κυρίου αδικήματος (αυτονομιμοποίηση) – Συμβατότητα ποινικοποίησης της αυτονομιμοποίησης κατά το εθνικό δίκαιο με το ενωσιακό δίκαιο και την αρχή ne bis in idem (ΔΕΕ, απόφ. της 2.9.2021, υπόθ. C-790/19, LG και MH)

Αποφαινόμενο επί προδικαστικού ερωτήματος ποινικού δικαστηρίου της Ρουμανίας με αφορμή μια υπόθεση στην οποία ο δράστης της νομιμοποίησης ήταν συγχρόνως αυτουργός του φορολογικού αδικήματος από το οποίο προέκυψε η νομιμοποιηθείσα περιουσία, το ΔΕΕ ασχολήθηκε στην υπόθεση C-790/19 με το επιτρεπτό ή μη της θέσπισης του αξιοποιήσιμου της αυτονομιμοποίησης εσόδων. Ως “αυτονομιμοποίηση εσόδων” νοείται η νομιμοποίηση εσόδων που τελείται από τον αυτουργό των αδικημάτων εκ των οποίων προήλθε η κρίσιμη “βρόμικη” περιουσία.

Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον η θέσπιση του αξιοποιήσιμου της αυτονομιμοποίησης στο εθνικό δίκαιο κάποιου κράτους-μέλους αντίκειται αφενός μεν στο άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. α΄ της Οδηγίας 2005/60 (σκέψεις 47 επ.), αφετέρου δε στην αρχή ne bis in idem (σκέψεις 73 επ.). Παρότι το προδικαστικό ερώτημα αφορούσε το άρθρο 1 παρ. 3 στοιχ. α΄ της Οδηγίας 2015/849, το ΔΕΕ εξέτασε τη συμβατότητα του αξιοποιήσιμου της αυτονομιμοποίησης εσόδων με το

άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. α΄ της Οδηγίας 2005/60, διότι με την εθνική διάταξη που ίσχυε κατά τον κρίσιμο χρόνο για τη διαφορά της κύριας δίκης ενσωματώθηκε στη ρουμανική έννομη τάξη η Οδηγία 2005/60. Πάντως, η ερμηνεία του άρθρου 1 παρ. 2 της Οδηγίας 2005/60 στην οποία προέβη το ΔΕΕ ισχύει αυτούσια για το άρθρο 1 παρ. 3 της Οδηγίας 2015/849, αφού η τελευταία έχει όμοια διατύπωση με την πρώτη (σκέψη 45).

Αναφορικά με το πρώτο σκέλος του ερωτήματος, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι το άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. α΄ της Οδηγίας 2005/60 –και κατ’ επέκτασιν το άρθρο 1 παρ. 3 στοιχ. α΄ της Οδηγίας 2015/849– «έχει την έννοια ότι δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να μεταφέρει τη διάταξη αυτή στο εσωτερικό του δίκαιο προβλέποντας την ποινικοποίηση, όσον αφορά τον αυτουργό του κύριου αδικήματος, του αδικήματος της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες» (σκέψεις 72, 86). Με βάση το γράμμα του άρθρου 1 παρ. 2 στοιχ. α΄ της Οδηγίας 2005/60, δεν αποκλείεται ο αυτουργός της νομιμοποίησης να ταυτίζεται με τον αυτουργό του κυρίου αδικήματος (σκέψη 54), αφού για τη στοιχειοθέτηση της νομιμοποίησης απαιτείται αντικειμενικά μεν μια διάφορη της προγενέστερης εγκληματικής δραστηριότητας πράξη –δηλαδή η μετατροπή ή η μεταβίβαση της περιουσίας– (σκέψεις 52-53), υποκειμενικά δε η γνώση του αυτουργού περί της εγκληματικής προελεύσεως της περιουσίας (σκέψη 51).

Η πρόβλεψη του αξιοποίνου της αυτονομιοποίησης δεν απαγορεύεται, περαιτέρω, ούτε από τις σχετικές με τη νομιμοποίηση εσόδων διεθνείς συμβάσεις (Σύμβαση του Στρασβούργου, Σύμβαση της Βαρσοβίας), ούτε από τις συστάσεις της Χρηματοπιστωτικής Ομάδας (FATF), ούτε τέλος από την ίδια την Οδηγία 2005/60 (άρθρο 5), αλλά εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του εθνικού νομοθέτη (σκέψεις 56-61, 66). Μάλιστα, με την Οδηγία 2018/1673, η οποία αποτελεί την πρώτη οδηγία της Ένωσης με ποινικό (άρθρο 83 παρ. 1 ΣΛΕΕ) και όχι μόνο προληπτικό χαρακτήρα στο πεδίο της νομιμοποίησης εσόδων, προβλέφθηκε ήδη η υποχρέωση των κρατών-μελών να θεσπίσουν το αξιοποίνο της αυτονομιοποίησης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις (σκέψεις 62-65).

Τέλος, ο προληπτικός χαρακτήρας του συνόλου των διατάξεων της Οδηγίας 2005/60, καθώς και η ποινι-

κοποίηση ορισμένων συμπεριφορών επί τη βάση του άρθρου 1 παρ. 2 αυτής δεν αντιτίθενται στην καθιέρωση του αξιοποίνου της αυτονομιοποίησης εσόδων. Ο σκοπός της Οδηγίας 2005/60, ο οποίος έγκειται κατ’ αρχάς στην καθιέρωση ενός συνόλου προληπτικών και αποτρεπτικών μέτρων για την αποτελεσματική καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων και τη διαφύλαξη της σταθερότητας και της ακεραιότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, και δευτερευόντως στην αντιμετώπιση του προβλήματος με τα μέσα του ποινικού δικαίου, εξυπηρετείται καλύτερα από την πρόβλεψη του αξιοποίνου της αυτονομιοποίησης, αφού έτσι καθίσταται δυσχερέστερη η εισαγωγή κεφαλαίων εγκληματικής προέλευσης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα (σκέψεις 67-71).

Ως προς το δεύτερο σκέλος του προδικαστικού ερωτήματος, το ΔΕΕ κατέληξε ότι ούτε η αρχή *ne bis in idem* (άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ) αντιτίθεται κατ’ ανάγκην στο αξιοποίνο της αυτονομιοποίησης εσόδων, αφού πρώτα επανέλαβε την πάγια νομολογία του ως προς την ερμηνεία της προϋπόθεσης “*idem*”. Η τελευταία είναι ανεξάρτητη του νομικού χαρακτηρισμού των πραγματικών περιστατικών στο εθνικό δίκαιο, καθώς και του προστατευόμενου εννόμου συμφέροντος, πληρούται δε όταν καταφάσκει η ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών, υπό την έννοια της ύπαρξης ενός συνόλου συγκεκριμένων περιστάσεων οι οποίες συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους κατά χρόνο, τόπο και αντικείμενο και οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την απαλλαγή ή την αμετάκλητη καταδίκη του προσώπου στο οποίο αφορούν (σκέψεις 78-80· βλ. ενδεικτικά και ΔΕΕ, απόφ. της 18.7.2007, υπόθ. C367/05, Kraaijenbrink, σκέψη 27· απόφ. της 16.11.2010, υπόθ. C261/09, Mantello, σκέψη 39· απόφ. της 20.3.2018, υπόθ. C524/15, Menci, σκέψη 36· απόφ. της 20.3.2018, υπόθ. C537/16, Garlsson Real Estate κ.λπ., σκέψη 38). Ως εκ τούτου, επειδή η μετατροπή και η μεταβίβαση περιουσίας εν γνώσει της εγκληματικής της προελεύσεως δεν ταυτίζεται απαραίτητως με την πράξη που συνιστά το κύριο αδίκημα, εναπόκειται στο εκάστοτε εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν διαπιστώνεται *in concreto* η ταύτιση των πραγματικών περιστατικών που συνιστούν το κύριο αδίκημα και εκείνων που συνιστούν τη νομιμοποίηση, με συνακόλουθο την παραβίαση της αρχής *ne bis in idem* (σκέψεις 82-85).

Β. Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο

1. Θεμελιώδεις δικονομικές αρχές

Αρχή ne bis in idem – Ανταγωνισμός (Άρθρο 102 ΣΛΕΕ) – Περιορισμός του bis – Επιβολή διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα σε νομικά πρόσωπα – Πρόστιμα από ρυθμιστική αρχή ταχυδρομείων και από αρχή ανταγωνισμού – Συμπληρωματικοί σκοποί – Σώρευση διώξεων και κυρώσεων – Αρχή αναλογικότητας (ΔΕΕ [τμήμα μείζονος συνθέσεως], απόφ. της 22.3.2022, υπόθ. C-117/20, bpost SA)

Η απόφαση αποτελεί την πρώτη από τις δύο σημαντικές αποφάσεις του τμήματος μείζονος συνθέσεως του ΔΕΕ που εκδόθηκαν την ίδια ημέρα και αφορούν σε ζητήματα εφαρμογής της αρχής ne bis in idem (άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ) στο δίκαιο του ανταγωνισμού, και ιδίως στις δυνατότητες περιορισμού των δικαιωμάτων που απορρέουν από το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ υπό το φως της αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 52 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ). Στην εν λόγω υπόθεση, το ΔΕΕ εξέτασε ζητήματα ανακύπτοντα στο πλαίσιο επιβολής διοικητικού προστίμου σε φορέα παροχής ταχυδρομικών υπηρεσιών (bpost) για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης από τη βελγική Αρχή Ανταγωνισμού. Το 2010 η bpost υιοθέτησε ένα νέο σύστημα τιμολόγησης για τη διανομή διανομιστικών επιστολών με συγκεκριμένο παραλήπτη και επιστολών διοικητικής φύσεως. Τον Ιούλιο του 2011 επιβλήθηκε στο νομικό πρόσωπο από τη βελγική ρυθμιστική αρχή του τομέα των ταχυδρομείων (βελγικός Οργανισμός Ταχυδρομικών Υπηρεσιών και Τηλεπικοινωνιών) διοικητικό πρόστιμο ύψους 2,3 εκ. ευρώ για παραβίαση του κανόνα περί απαγορεύσεως των διακρίσεων στον τομέα της τιμολόγησης. Η ρυθμιστική αρχή έκρινε μεν ως αδικαιολόγητη τη διαφορετική μεταχείριση μεταξύ μεσαζόντων και άμεσων πελατών, το πρόστιμο της όμως δεν αφορούσε στην εφαρμογή κανόνων του ανταγωνισμού (σκέψη 10). Η απόφαση ακυρώθηκε από το εφετείο Βρυξελλών τον Μάρτιο του 2016, το οποίο έκρινε ότι το σύστημα τιμολόγησης δεν εισήγαγε δυσμενείς διακρίσεις. Στο πλαίσιο της δίκης είχε εκδοθεί μάλιστα κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος σχετική απόφαση του ΔΕΕ (ΔΕΕ, απόφ.

της 11.2.2015, υπόθ. C-340/13, bpost). Η απόφαση του εφετείου που ακύρωσε το πρόστιμο κατέστη αμετάκλητη.

Εκτός της διαδικασίας ενώπιον της ρυθμιστικής αρχής και την επιβολή προστίμου για εισαγωγή δυσμενών διακρίσεων, κινήθηκε και άλλη διαδικασία για παραβίαση των κανόνων του ανταγωνισμού. Η αρχή ανταγωνισμού επέβαλε στην bpost τον Δεκέμβριο του 2012 πρόστιμο ύψους 37 εκ. ευρώ. Το πρόστιμο αυτό αφορούσε στην παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού (με βάση το βελγικό δίκαιο και το άρθρο 102 ΣΛΕΕ). Η αρχή ανταγωνισμού στην απόφασή της, ωστόσο, συνυπολόγισε το πρόστιμο που είχε αρχικώς επιβληθεί από τη ρυθμιστική αρχή του τομέα των ταχυδρομείων (σκέψη 12). Εν συνεχεία, το πρόστιμο της αρχής ανταγωνισμού ακυρώθηκε τον Νοέμβριο του 2016 από το εφετείο των Βρυξελλών λόγω παραβίασης της αρχής ne bis in idem, καθώς το βελγικό δικαστήριο κατέληξε ότι οι δύο διαφορετικές διαδικασίες που κινήθηκαν από τη ρυθμιστική αρχή και την αρχή ανταγωνισμού αφορούσαν στα ίδια πραγματικά περιστατικά. Δύο χρόνια αργότερα το ακυρωτικό δικαστήριο του Βελγίου (Cour de cassation de Belgique) αναίρεσε την απόφαση του εφετείου και παρέπεμψε την υπόθεση στο ίδιο δικαστήριο για νέα κρίση. Στη μετ' αναίρεσιν δίκη ως προς την παραβίαση του δικαίου ανταγωνισμού το βελγικό δικαστήριο απέστειλε σχετικό προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ για την εφαρμογή της αρχής ne bis in idem, ενόψει ιδίως της αμετάκλητης απαλλαγής του νομικού προσώπου από την καταβολή διοικητικού προστίμου με βάση τη διαδικασία που κινήθηκε από τη ρυθμιστική αρχή των ταχυδρομείων για παραβίαση τομεακής ρύθμισης (“réglementation sectorielle”).

Σε ό,τι αφορά στα νομικά ζητήματα της απόφασης του ΔΕΕ, η φύση των εθνικών διαδικασιών ως ποινικών δεν τέθηκε υπό αμφισβήτηση. Το ΔΕΕ αποδέχτηκε τη διαπίστωση του εθνικού δικαστηρίου ότι οι δύο διαδικασίες αποσκοπούν στην επιβολή διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα (σκέψη 27). Αντιθέτως, το ΔΕΕ εναπόθεσε τη σχετική κρίση για την ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών (idem) στο εθνικό δικαστήριο.

Αξίζει πάντως ιδιαίτερης μνείας η προσέγγιση του ΔΕΕ ως προς το περιεχόμενο του idem στο δίκαιο του

ανταγωνισμού. Σύμφωνα με την προγενέστερη νομολογία του ΔΕΕ για την κατάφαση του *idem* στο δίκαιο του ανταγωνισμού, πέραν της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών και του υποκειμένου, απαιτείται και η ταυτότητα του προστατευόμενου εννόμου συμφέροντος (“protected legal interest”· βλ. αναλυτική παράθεση της νομολογίας του ΔΕΕ στις από 2.9.2022 προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Bobek υπόθ. C-117/20, bpost, σκέψεις 43 επ.). Η θέση αυτή διαφέρει λ.χ. από την παγιωμένη νομολογία για το *idem factum* στο πεδίο του ποινικού δικαίου κατά το άρθρο 54 Σένγκεν (βλ. ήδη ΔΕΕ, απόφ. της 9.3.2006, υπόθ. C-436/04, van Esbroeck, σκέψη 36). Το ΔΕΕ προέκρινε, ακολουθώντας την πρόταση του γενικού εισαγγελέα Bobek, μια ενιαία αντίληψη για το εύρος προστασίας που απορρέει από το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ σε όλα τα πεδία του ενωσιακού δικαίου (βλ. σκέψεις 33, 35-36). Σύμφωνα με αυτήν, στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 50 ΧΘΔΕΕ δεν είναι δικαιολογημένη η διαφορετική ερμηνεία του *idem* στο πεδίο του ανταγωνισμού. Η προστασία διαφορετικών εννόμων συμφερόντων μετά την απόφαση *bpost* δεν αποτελεί λοιπόν κριτήριο για την ταυτότητα της πράξης στο πεδίο του ανταγωνισμού.

Ο νομικός χαρακτηρισμός, όμως, της πράξης εξακολουθεί να παίζει ρόλο και στο πεδίο του ανταγωνισμού ως προς την κρίση περί του επιτρεπτού της σχετικής πρακτικής στην εθνική έννομη τάξη περί σφωρεύσεως διώξεων και κυρώσεων. Το ΔΕΕ, ακολουθώντας την προηγούμενη απόφασή του στην υπόθεση *Menci* (ΔΕΕ [τμήμα μείζονος συνθέσεως], απόφ. της 20.3.2018, υπόθ. C-524/15, Menci, σκέψεις 39 επ.) αλλά και τα κριτήρια της σημαντικότερης απόφασης του ΕΔΔΑ στο υπό συζήτησιν πεδίο (ΕΔΔΑ, απόφ. της 15.11.2016, Α και Β κατά Νορβηγίας, αριθμ. αιτ. 24130/11 και 29758/11, σκέψεις 120 επ.), εξέτασε αν η σφώρευση των διώξεων και κυρώσεων εις βάρος της *bpost* αποτελεί δικαιολογημένο περιορισμό του δικαιώματος περί απαγορεύσεως δεύτερης (*bis*) διαδικασίας υπό το φως του άρθρου 52 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ (αρχή αναλογικότητας), ο οποίος δηλαδή δεν αναιρεί το δικαίωμα του άρθρου 50 ΧΘΔΕΕ ως προς την ουσία του. Ως προς το επιτρεπτό της σφώρευσης, πρώτο κριτήριο είναι η επιδίωξη εκ μέρους του νομοθέτη δι-

ακριτών θεμιτών σκοπών (σκέψη 44)· δεύτερο η επιδίωξη μέσω των διαφορετικών συμπληρωματικών διαδικασιών, οι οποίες αποτελούν ένα ενιαίο συνεκτικό σύνολο, διαφορετικών σκοπών γενικού συμφέροντος, που δεν πρέπει πάντως να συνιστούν υπερβολική επιβάρυνση για τα θιγόμενα πρόσωπα (σκέψη 49)· τρίτο η συμπληρωματικότητα των επιδιωκόμενων σκοπών που έχουν ως αντικείμενο διαφορετικές πτυχές της ίδιας παραβατικής συμπεριφοράς (σκέψη 50). Τέλος, η σφώρευση διώξεων και κυρώσεων πρέπει να έχει απολύτως αναγκαίο χαρακτήρα (σκέψη 51).

Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο με επίκληση αφενός μεν της απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς των ταχυδρομικών υπηρεσιών, αφετέρου δε της μέριμνας για την εύρυθμη λειτουργία, έκρινε ότι η εφαρμογή των σχετικών κανόνων εξυπηρετεί αντιστοίχως θεμιτούς σκοπούς (σκέψη 47). Οι διακριτοί θεμιτοί σκοποί αυτοί εξυπηρετούν, σύμφωνα με το ΔΕΕ, έναν σκοπό γενικότερου συμφέροντος, την αποτελεσματική εφαρμογή της κάθε ρύθμισης (σκέψη 50). Η κρίση, ωστόσο, περί του αν μέσω των διαφορετικών διώξεων επιδιώκονται συμπληρωματικοί σκοποί εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο (σκέψη 50). Σε σχέση με τον έλεγχο αναγκαιότητας της σφώρευσης διώξεων και κυρώσεων, παραπέμποντας στις αποφάσεις *Menci* και Α και Β κατά Νορβηγίας, το Δικαστήριο επικαλείται τρεις προϋποθέσεις: πρώτον, την ύπαρξη κανόνων σφώρευσης διώξεων και κυρώσεων που είναι σαφείς και ακριβείς, με βάση τους οποίους αφενός μεν είναι προβλέψιμες οι πράξεις και παραλείψεις που οδηγούν στην εν λόγω σφώρευση διώξεων και κυρώσεων, αφετέρου δε καθίσταται εφικτός ο συντονισμός μεταξύ των διαφόρων αρχών· δεύτερον, τη διεξαγωγή δύο διαδικασιών, αλλά κατά τρόπο επαρκώς συντονισμένο και με μικρή χρονική απόσταση μεταξύ τους· και τρίτον, τον συνυπολογισμό της πρώτης κατά την επιμέτρηση της δεύτερης κύρωσης, ώστε οι συνέπειες να περιορίζονται στο απολύτως αναγκαίο και η συνολική κύρωση να είναι ανάλογη της σοβαρότητας των παραβάσεων (βλ. σκέψη 51). Αξίζει, πάντως, να αναφερθεί ότι όπως δέχθηκε το ΔΕΕ σε επόμενη απόφαση, μετά την *bpost*, η συνολική κύρωση δεν μπορεί να ξεπερνά το υψηλότερο ποσό μιας από τις επαπειλούμενες κυρώσεις. Ο περιορισμός αυτός δεν πρέπει μάλιστα να

εφαρμόζεται μόνον όταν επιβάλλονται κυρώσεις ίδιας φύσεως (λ.χ. χρηματικές κυρώσεις), αλλά και στην περίπτωση σώρευσης χρηματικής ποινής με στερητική της ελευθερίας ποινή (έτσι για τη σώρευση κυρώσεων σε φορολογική διαφορά το ΔΕΕ, απόφ. της 5.5.2022, υπόθ. C-570/20, Direction départementale des finances publiques de la Haute-Savoie, σκέψεις 52, 55).

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο απεφάνθη στην απόφαση bpost, ακολουθώντας την πρόταση του γενικού εισαγγελέα, ότι η κρίση της συμβατότητας της σώρευσης με την αρχή αναλογικότητας με βάση τα παραπάνω κριτήρια μπορεί να είναι ολοκληρωμένη μόνο εκ των υστέρων (σκέψη 52). Πρόκειται, πάντως, για κρίση που επαφίεται στο εθνικό δικαστήριο. Το τελευταίο ελέγχει αν πληρούνται όλα τα παραπάνω κριτήρια του ΔΕΕ, με βάση τα οποία η σώρευση κυρώσεων και διώξεων είναι επιτρεπτή κατά το άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ ως νόμιμος περιορισμός της απαγόρευσης δεύτερης δίωξης/καταδίκης υπό το φως του άρθρου 52 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ. Τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η πρόβλεψη του βελγικού δικαίου για συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των οικείων αρχών συνιστά κατάλληλο πλαίσιο συντονισμού κατά το σχετικό προαναφερόμενο κριτήριο του ΔΕΕ (σκέψη 55). Η παράλληλη διεξαγωγή των διαδικασιών και η σύντομη σύμφωνα με το Δικαστήριο χρονική απόσταση που ελήφθησαν οι αποφάσεις επιβολής προστίμων (Ιούλιος 2011-Δεκέμβριος 2012), λαμβανομένης υπόψη της πολυπλοκότητας των ερευνών στο πεδίο του ανταγωνισμού, συνηγορούν στην κατάφαση στενής χρονικής σχέσης των δύο διαδικασιών (σκέψη 56).

Αρχή ne bis in idem – Ανταγωνισμός (Άρθρο 101 ΣΛΕΕ) – Πρόστιμα για απαγορευμένη σύμπραξη επιβαλλόμενα από αρχές ανταγωνισμού διαφορετικών κρατών-μελών – Μνεία της συμπεριφοράς σε προηγούμενη απόφαση άλλου κράτους-μέλους – Ταυτότητα πραγματικών περιστατικών – Συμπληρωματικοί σκοποί – Σώρευση διώξεων και κυρώσεων – Αρχή αναλογικότητας – Εθνικό πρόγραμμα επιείκειας, διαπίστωση παράβασης χωρίς επιβολή προστίμου (ΔΕΕ [τιμήμα μείζονος συνθέσεως], απόφ. της 22.3.2022, υπόθ. C-151/20, Nordzucker κ.λπ.)

Η απόφαση Nordzucker κ.λπ., σε αντίθεση με την υπόθεση bpost, αφορά σε διαδικασίες επιβολής κυρώσεων για παραβιάσεις του ανταγωνισμού σε δύο διαφορετικά κράτη-μέλη (Γερμανία, Αυστρία) και στη συμβατότητα της δεύτερης διαδικασίας με την αρχή ne bis in idem. Η απόφαση είναι σημαντική, εκτός των άλλων, για την ερμηνεία της αρχής ne bis in idem σε διακρατικό επίπεδο, παρότι το ΔΕΕ δεν καταπιάστηκε στην απόφασή του με την ερμηνεία του άρθρου 54 Σύμβασης Εφαρμογής Συμφωνίας Συνθήκης Σένγκεν. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το ΔΕΕ κλήθηκε να απαντήσει σε προδικαστικά ερωτήματα που απέστειλε το Ανώτατο Δικαστήριο της Αυστρίας (Oberster Gerichtshof) σχετικά με την απόφαση της αυστριακής αρχής ανταγωνισμού να επιβάλει πρόστιμο στην εταιρεία Südzucker για παραβίαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και της αυστριακής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, λόγω συμμετοχής σε απαγορευμένη πρακτική μαζί με άλλες δύο εταιρείες. Το εν λόγω νομικό πρόσωπο και η εταιρεία Nordzucker κατέχουν κυρίαρχη θέση στην αγορά ζάχαρης στη Γερμανία, με εργοστάσια αντιστοίχως στη νότια και τη βόρεια Γερμανία, και είχαν, σύμφωνα με την απόφαση του ΔΕΕ, κατανείμει από κοινού με μια τρίτη εταιρεία τη γερμανική αγορά ζάχαρης σε τρεις γεωγραφικές περιοχές. Η κατανομή αυτή δεν αφορούσε στην αυστριακή αγορά. Όταν ωστόσο ένα άλλο νομικό πρόσωπο (Agrana) διαπίστωσε ότι μια σλοβακική θυγατρική εταιρεία της Nordzucker παρέδιδε ζάχαρη στους πελάτες της στην αυστριακή αγορά προσέγγισε την εταιρεία Südzucker με στόχο να έλθει σε επικοινωνία με τη Nordzucker. Όπως προέκυψε από την αποδεικτική διαδικασία, οι δύο εμπορικοί διευθυντές των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στη Γερμανία επικοινωνήσαν τηλεφωνικά για τις συγκεκριμένες παραδόσεις στην Αυστρία και τις ενδεχόμενες συνέπειες στη γερμανική αγορά ζάχαρης.

Εν συνεχεία, η Nordzucker υπέβαλε αίτηση επιείκειας ενώπιον τόσο της γερμανικής (Bundeskartellamt) όσο και της αυστριακής ομοσπονδιακής αρχής ανταγωνισμού (Bundswettbewerbsbehörde): αμφότερες οι αρχές ξεκίνησαν παράλληλες διαδικασίες ερευνών. Τον Φεβρουάριο του 2014 η γερμανική ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού επέβαλε στην εταιρεία Südzucker

πρόστιμο 195,5 εκ. ευρώ για απαγορευμένη συμφωνία αμοιβαίου σεβασμού των κύριων ζωνών πώλησης ζάχαρης με τη Nordzucker και την τρίτη εταιρεία στον γερμανικό χώρο, κατά παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και της γερμανικής νομοθεσίας ανταγωνισμού. Στη συγκεκριμένη απόφαση της γερμανικής αρχής γινόταν αναφορά στην προαναφερόμενη τηλεφωνική επικοινωνία των εταιρειών για την αυστριακή αγορά. Η απόφαση κατέστη αμετάκλητη (σκέψη 17).

Στην Αυστρία, η υπόθεση εξελίχθηκε διαφορετικά. Το εφετείο της Βιέννης απέρριψε το ένδικο βοήθημα της αυστριακής αρχής ανταγωνισμού, επικαλούμενο παραβίαση της αρχής *ne bis in idem*. Η αυστριακή αρχή ανταγωνισμού αιτήθηκε ενώπιον του Ανώτατου Δικαστηρίου της Αυστρίας (Oberster Gerichtshof) την αναγνώριση της παραβίασης του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του αυστριακού δικαίου ανταγωνισμού από τη Nordzucker και την επιβολή προστίμου στη Südzucker.

Στα προδικαστικά ερωτήματα του αυστριακού δικαστηρίου, το ΔΕΕ κλήθηκε κατά πρώτον να ερμηνεύσει το *idem* στην υπόθεση παραβίασης του δικαίου ανταγωνισμού. Το ΔΕΕ, ακολουθώντας το σκεπτικό που διατύπωσε στην απόφαση *bpost*, επεσήμανε και εν προκειμένω ότι η προστασία που απορρέει από την αρχή *ne bis in idem* δεν θα πρέπει να διαφέρει ανά πεδίο του ενωσιακού δικαίου (σκέψη 40).

Ως προς τον έλεγχο της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, κρίσιμο σημείο αποτελεί η αναφορά της τηλεφωνικής επικοινωνίας των εταιρειών για την αυστριακή αγορά στην απόφαση της γερμανικής αρχής ανταγωνισμού. Το ΔΕΕ απάντησε στο αυστριακό δικαστήριο ότι η απλή μνεία σε μια απόφαση ενός περιστατικού συνδεδεμένου με παράβαση στο έδαφος άλλου κράτους δεν αρκεί για να στοιχειοθετήσει την ταυτότητα πραγματικών περιστατικών, όταν το δεύτερο κράτος αυτό κινεί δίωξη για την παράβαση στο έδαφός του. Προκειμένου να κριθεί αν τα ίδια πραγματικά περιστατικά αποτέλεσαν την αιτία της πρώτης δίωξης ή ότι ελήφθησαν υπόψη από την πρώτη αρχή ως συστατικά στοιχεία της παράβασης, το ΔΕΕ θεωρεί απαραίτητη και την ουσιαστική εξέταση των πραγματικών περιστατικών από τις εθνικές αρχές κατά τον έλεγχο τυχόν ευθύνης του προσώπου κατά του οποίου

στρέφεται η δίωξη, τη διαπίστωση τυχόν παραβίασης και την ενδεχόμενη επιβολή προστίμου. Στην περίπτωση της ουσιαστικής εξέτασης πρέπει να θεωρηθεί ότι η συγκεκριμένη παράβαση αφορά στο έδαφος του δεύτερου κράτους-μέλους (βλ. σκέψη 44).

Το εθνικό δικαστήριο, συνεκτιμώντας το σύνολο των κρίσιμων περιστατικών, κρίνει σύμφωνα με το ΔΕΕ αν η διαδικασία ελέγχου και επιβολής κύρωσης από τη γερμανική ομοσπονδιακή αρχή ανταγωνισμού είχε ως αντικείμενο πρακτική αφορώσα και στην αυστριακή αγορά (σκέψη 45). Σε θετική περίπτωση, διαπιστώνοντας δηλαδή την ταυτότητα πραγματικών περιστατικών των γερμανικών και αυστριακών διαδικασιών, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει περαιτέρω αν η σώρευση διώξεων και κυρώσεων αποτελεί δικαιολογημένο περιορισμό κατά το άρθρο 52 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ. Η δίωξη και η ενδεχόμενη επιβολή προστίμου από αρχές ενός κράτους-μέλους δεν αντίκεινται πάντως στο άρθρο 50 ΧΘΔΕΕ, όταν η επίμαχη συμπεριφορά στο έδαφός του, η οποία ενδέχεται να αποτελεί παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού, μνημονεύεται σε προηγούμενη απρόσβλητη απόφαση αρχής άλλου κράτους-μέλους. Αυτά ισχύουν ωστόσο, κατά το ΔΕΕ, εφόσον η τελευταία αρχή δεν στήριξε την κρίση της στη διαπίστωση αντίθετου στο δίκαιο του ανταγωνισμού αντικειμένου ή αποτελέσματος στο έδαφος του πρώτου κράτους (βλ. σκέψη 58).

Πέραν αυτών, το ΔΕΕ, όπως ακριβώς παρουσιάστηκε ανωτέρω στην υπόθεση *bpost*, εξέτασε τη σώρευση διώξεων και κυρώσεων υπό το φως του άρθρου 52 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ. Σε αντίθεση ωστόσο με την *bpost*, η δυνατότητα σώρευσης διώξεων και κυρώσεων στην υπόθεση Nordzucker αφορά σε διαδικασίες σε δύο κράτη-μέλη, και όχι εντός της ίδιας έννομης τάξης. Κατά πρώτον, το ΔΕΕ έκρινε ότι και οι δύο εθνικές αρχές ανταγωνισμού επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό γενικού συμφέροντος, ήτοι τη μη στρέβλωση του ανταγωνισμού από συμφωνίες, αποφάσεις ή εναρμονισμένες πρακτικές αντίθετες με τους κανόνες του ανταγωνισμού (βλ. άρθρο 101 ΣΛΕΕ και τις οικείες εθνικές διατάξεις, σκέψη 56). Επικαλούμενο επίσης την απόφαση *Menci* –βλ. ήδη ανωτέρω στην παρουσίαση της απόφασης *bpost*– το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μια τέτοια σώρευση είναι αδικαιολόγητη κατά

την έννοια του άρθρου 52 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ, εφόσον με τις διαφορετικές διαδικασίες και κυρώσεις δεν επιδιώκονται συμπληρωματικοί σκοποί με αντικείμενο διαφορετικές πλευρές της ίδιας συμπεριφοράς (σκέψεις 52, 57).

Ένα τελευταίο σημαντικό ζήτημα που εξέτασε το ΔΕΕ αφορά στην εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* όταν η πρώτη διαδικασία περατώθηκε με τη συμμετοχή του νομικού προσώπου σε συναινετική διαδικασία, ήτοι εθνικό πρόγραμμα επιείκειας (“leniency programme” / “programme national de clémence”/“Kronzeugenprogramm”), κατά την εξαιρετική περίπτωση όπου μπορούσε να διαπιστωθεί μόνο η παραβίαση κανόνων του δικαίου του ανταγωνισμού, χωρίς επιβολή προστίμου. Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του ΔΕΕ έκρινε αφενός μεν ότι η κίνηση διώξεων ποινικού χαρακτήρα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της αρχής *ne bis in idem*, ανεξαρτήτως του αν οι εν λόγω διώξεις οδηγήσουν τελικά σε επιβολή κύρωσης (σκέψη 63)· αφετέρου δε ότι η αρχή *ne bis in idem* τυγχάνει εφαρμογής στο πεδίο του ανταγωνισμού και στην περίπτωση συμμετοχής του εμπλεκόμενου μέρους σε εθνικό πρόγραμμα επιείκειας, ακόμα και αν στη διαδικασία που ακολουθεί είναι δυνατή μόνο η διαπίστωση της παραβίασης (σκέψη 67). Το ΔΕΕ στήριξε την κρίση αυτή κατά βάση στο γεγονός ότι η αίτηση ένταξης σε πρόγραμμα επιείκειας δεν προεξοφλεί επ’ ουδενί την απαλλαγή από καταβολή ή τη μείωση του προστίμου (σκέψεις 65-66).

2. Υπερασπιστικά δικαιώματα

Δικαίωμα διερμηνείας (Οδηγία 2010/64/ΕΕ) – Ποιότητα παρεχόμενης διερμηνείας και δυνατότητα δικαστικού ελέγχου αυτής – Υποχρέωση του δικαστηρίου να ελέγχει την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας ή μετάφρασης – Αντίθετη στο ενωσιακό δίκαιο η τυχόν καταδίκη του κατηγορουμένου εφόσον δεν διαπιστώνεται ότι ενημερώθηκε για την εναντίον του κατηγορία σε γλώσσα την οποία κατανοεί (ΔΕΕ, απόφ. της 23.11.2021, υπόθ. C-564/19, IS)

Τα κρίσιμα ως προς το δικαίωμα σε διερμηνεία πραγματικά περιστατικά της απόφασης έχουν ως εξής

(σκέψεις 26-32): Ο IS, Σουηδός υπήκοος τουρκικής καταγωγής, συνελήφθη στην Ουγγαρία για αδικήματα σχετικά με διακίνηση πυροβόλων όπλων. Κατά την εξέτασή του ως υπόπτου παρίστατο μεν διερμηνέας, κατά το αιτούν δικαστήριο ωστόσο δεν υφίστανται στοιχεία ούτε σχετικά με τον τρόπο επιλογής του διερμηνέα και πιστοποίησης των προσόντων του, ούτε σχετικά με το αν ο διερμηνέας και ο IS κατανοούσαν ο ένας τον άλλον. Περαιτέρω, η κλήση προς τον IS για την επ’ ακροατηρίω διαδικασία επέστρεψε με τη σημείωση «μη παραληφθείσα», με αποτέλεσμα να τίθεται ζήτημα εκδίκασης της υπόθεσης ερήμην του IS. Το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε, συναφώς, ότι η Ουγγαρία δεν διαθέτει επίσημο μητρώο μεταφραστών και διερμηνέων και ότι η ουγγρική νομοθεσία δεν καθορίζει ποιος και με βάση ποια κριτήρια μπορεί να οριστεί μεταφραστής ή διερμηνέας *ad hoc* σε ποινική διαδικασία. Ελλείψει δε τέτοιας ρύθμισης, είναι αδύνατον για τον συνήγορο ή τον δικαστή να αξιολογήσουν την ποιότητα της διερμηνείας. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά αφενός μεν αν η ουγγρική ρύθμιση και πρακτική, στον βαθμό που καθιστούν ανέφικτο τον έλεγχο της ποιότητας της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης, είναι συμβατές προς τις Οδηγίες 2012/13 και 2010/64, αφετέρου δε αν τυχόν εκδίκαση της υποθέσεως ερήμην του κατηγορουμένου θα ήταν αντίθετη προς το ενωσιακό δίκαιο.

Ως προς το πρώτο σκέλος του ερωτήματος, σύμφωνα με το ΔΕΕ, από το άρθρο 2 παρ. 8 και το άρθρο 5, καθώς και από την αιτιολογική σκέψη 24 της Οδηγίας 2010/64 προκύπτει ότι τα κράτη-μέλη έχουν την υποχρέωση να λαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν ότι η ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας και μετάφρασης είναι επαρκής, ώστε ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος να κατανοεί την εναντίον του κατηγορία. Επίσης, τα κράτη-μέλη θα πρέπει να εξασφαλίζουν τη δυνατότητα ελέγχου της επάρκειας της διερμηνείας και της μετάφρασης που παρέχεται, όταν οι αρμόδιες αρχές έχουν ειδοποιηθεί για έλλειψη επάρκειας σε ορισμένη υπόθεση. Η πρόβλεψη στο άρθρο 5 της Οδηγίας περί τηρήσεως μητρώου ανεξάρτητων μεταφραστών και διερμηνέων, συνιστά απαίτηση προγραμματικής φύσεως και όχι υποχρέωση επίτευξης αποτελέσματος, συνεπώς δε η

έλλειψη τέτοιου μητρώου δεν παραβιάζει καθ' εαυτήν την Οδηγία. Η ύπαρξη τέτοιου μητρώου μπορεί, όμως, να συμβάλει στην επίτευξη του στόχου της Οδηγίας (σκέψεις 103-110). Κατά συνέπεια, η υποχρέωση των αρμοδίων αρχών δεν περιορίζεται στον διορισμό διερμηνέα, αλλά εκτείνεται και στον έλεγχο της ποιότητας της παρασχεθείσας διερμηνείας, προκειμένου να διασφαλίζεται η δίκαιη διεξαγωγή της δίκης και η δυνατότητα του κατηγορουμένου να αμυνθεί (σκέψεις 113 και 114). Προκειμένου να είναι εφικτός ο έλεγχος αυτός, τα εθνικά δικαστήρια θα πρέπει –μεταξύ άλλων– να έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία επιλογής και ορισμού ανεξάρτητων μεταφραστών και διερμηνέων.

Ως προς το δεύτερο σκέλος (σκέψεις 118-136), το ΔΕΕ έκρινε ότι από το άρθρο 6 παρ. 3 της Οδηγίας 2012/13 προκύπτει ότι η μη επαρκής ενημέρωση του κατηγορουμένου σχετικά με την εις βάρος του κατηγορία σε γλώσσα την οποία κατανοεί είναι μεν δυνατόν να θεραπευθεί κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης (σκέψη 131), ωστόσο, εφόσον ο κατηγορούμενος δεν εμφανιστεί, το ποινικό δικαστήριο δεν μπορεί να αποφανθεί επί του βασίμου της κατηγορίας (σκέψη 132). Συνεπώς, ενδεχόμενη διαπίστωση από το εθνικό δικαστήριο ότι η ποιότητα της παρασχεθείσας διερμηνείας δεν ήταν επαρκής εμποδίζει τη συνέχιση της ποινικής δίκης ερήμην του κατηγορουμένου (σκέψη 133). Την ίδια συνέπεια θα πρέπει να έχει και η διαπίστωση από το εθνικό δικαστήριο ότι δεν είναι δυνατόν να ελεγχθεί η ποιότητα της παρασχεθείσας διερμηνείας ή μετάφρασης, αφού στην περίπτωση αυτή είναι αδύνατον να διαπιστωθεί αν ο κατηγορούμενος πράγματι ενημερώθηκε για τις εις βάρος του υπονοήσιες ή την εναντίον του κατηγορία (σκέψη 136).

Δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης – Εθνική νομοθεσία που παραβιάζει το ενωσιακό δίκαιο ως προς τον χρόνο και τις συνέπειες της μη επίκλησης της παραβίασης του δικαιώματος τους κατηγορουμένου (ΔΕΕ, απόφ. της 1.8.2022, υπόθ. C242/22 PPU, TL)

Στην υπόθεση C-242/22, το ΔΕΕ ασχολήθηκε με την ερμηνεία των άρθρων 1-3 της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ, για το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης σε

ποινικές διαδικασίες, και του άρθρου 3 της Οδηγίας 2012/13/ΕΕ, για το δικαίωμα πληροφόρησης σε ποινικές διαδικασίες, κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος που απηύθυναν σε αυτό οι πορτογαλικές δικαστικές αρχές. Αντικείμενο του ερωτήματος ήταν αν αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο και συγκεκριμένα στα ανωτέρω δικαιώματα διάταξη εθνικού δικαίου σύμφωνα με την οποία ο σχετικός με την έλλειψη διερμηνείας ή μετάφρασης λόγος ακυρότητας καλύπτεται εφόσον δεν προβληθεί από τον κατηγορούμενο εντός ορισμένου χρόνου.

Το ΔΕΕ αρχικά σημείωσε ότι οι προαναφερθείσες διατάξεις ορίζουν κατά τρόπο ακριβή και απροϋπόθετο το περιεχόμενο και το εύρος των δικαιωμάτων διερμηνείας και μετάφρασης ουσιαστών εγγράφων, καθώς και ενημέρωσης για τα δικαιώματα αυτά (σκέψη 49). Συνεπώς, σύμφωνα και με προηγούμενη νομολογία του (βλ. ΔΕΕ, απόφ. της 14.1.2021, υπόθ. C387/19, RTS *infra* και *Aannemingsbedrijf Norré-Behaegel*, σκέψη 44, με περαιτέρω παραπομπές), πληρούνται οι προϋποθέσεις ώστε να είναι δυνατόν να γίνει επίκληση των δικαιωμάτων που προκύπτουν από τις εν λόγω διατάξεις, ακόμη και αν αυτές δεν έχουν μεταφερθεί (ή δεν έχουν μεταφερθεί επαρκώς) στο εθνικό νομικό σύστημα (σκέψη 48). Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διερεύνησε αν στη συγκεκριμένη περίπτωση πράγματι υπήρξε παραβίαση των διατάξεων αυτών. Έκρινε, εν προκειμένω, ότι το έγγραφο με το οποίο υποχρεώνεται ο ύποπτος να δηλώσει τη διεύθυνσή του, καθώς και τυχόν αλλαγή της, η διαταγή με την οποία καλείτο αυτός να εμφανιστεί λόγω μη τήρησης του σχετικού όρου και το έγγραφο με το οποίο ανακαλείτο η αναστολή της ποινής φυλάκισης υπάγονταν στην έννοια των “ουσιαστών εγγράφων” ως «αποφάσεων που συνεπάγονται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου», αφού πρόκειται για διαδικαστικές πράξεις το περιεχόμενο των οποίων καθορίζει (αμέσως ή εμμέσως) αν θα διατηρηθεί ή αν θα ανακληθεί μια απόφαση αναστολής της ποινής φυλάκισης (σκέψεις 60-67). Έπρεπε, επομένως, να υπάρξει γραπτή μετάφραση των σχετικών ουσιαστών εγγράφων, παροχή διερμηνείας κατά την ακροαματική διαδικασία, καθώς και ενημέρωση του κατηγορουμένου για το δικαίωμα αυτό (σκέψη 69). Στη συνέχεια, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι οι

συνέπειες της παραβίασης δεν ορίζονται λεπτομερώς στις ανωτέρω Οδηγίες (σκέψη 74). Θα πρέπει λοιπόν, όπως επισημαίνει παγίως το Δικαστήριο, το εθνικό νομικό σύστημα να ρυθμίσει την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων, σεβόμενο, μεταξύ άλλων, την αρχή της αποτελεσματικότητας, σύμφωνα με την οποία οι κανόνες εθνικού δικαίου δεν πρέπει να υπονομεύουν τον σκοπό των Οδηγιών (σκέψη 75, με περαιτέρω παραπομπές). Στο εθνικό δίκαιο της Πορτογαλίας προβλέπεται μεν ακυρότητα των δικονομικών πράξεων που τελούνται κατά παράβαση των ανωτέρω δικαιωμάτων, πλην όμως την ακυρότητα αυτή πρέπει να την προβάλλει ο ίδιος ο κατηγορούμενος, και μάλιστα πριν από την παρέλευση ορισμένου δικονομικού σταδίου· διαφορετικά, η ακυρότητα καλύπτεται (σκέψεις 71-72). Ωστόσο, κατά το Δικαστήριο, η απαίτηση να προβάλλει ο ίδιος ο κατηγορούμενος ότι μια διαδικασία, η οποία διενεργείται σε γλώσσα που δεν κατανοεί, είναι άκυρη, λόγω μη ενημέρωσής του ως προς τα δικαιώματα διερμηνείας και μετάφρασης, και μάλιστα εντός ορισμένου χρονικού ορίου, θα καθιστούσε ανούσιο το δικαίωμα ενημέρωσης (σκέψη 79). Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο σημείωσε ότι ο κατηγορούμενος πρέπει να ενημερώνεται όχι μόνο για τα εν λόγω δικαιώματά του αλλά και για την ύπαρξη και το περιεχόμενο των ουσιωδών εγγράφων και των συνεπειών που απορρέουν από αυτά (σκέψη 83, με περαιτέρω παραπομπές σε προηγούμενη νομολογία του Δικαστηρίου). Τέλος, η αρχή της αποτελεσματικότητας θα υπονομευόταν αν η χρονική περίοδος εντός της οποίας πρέπει να προβληθεί η ακυρότητα από τον κατηγορούμενο ξεκινούσε προτού ο τελευταίος ενημερωθεί για την ύπαρξη και το εύρος των δικαιωμάτων διερμηνείας και μετάφρασης, καθώς και για την ύπαρξη, το περιεχόμενο και τις συνέπειες των ουσιωδών εγγράφων (σκέψεις 86 επ.).

Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο (Οδηγία 2013/48/ΕΕ) – Δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου – Δικαίωμα υπεράσπισης – Συμπληρωματική εξέταση μάρτυρα (ΔΕΕ, απόφ. της 15.9.2022, υπόθ. C347/21, DD)

Στην υπόθεση C-347/21, το ΔΕΕ εξέτασε επιμέρους πτυχές του δικαιώματος παράστασης του κατηγορούμενου στη δίκη εις βάρος του και του δικαιώματος

πρόσβασης σε δικηγόρο. Συγκεκριμένα, τέθηκε από τις δικαστικές αρχές της Βουλγαρίας το προδικαστικό ερώτημα αν το άρθρο 8 παρ. 1 της Οδηγίας 2016/343 και το άρθρο 3 παρ. 1 της Οδηγίας 2013/48 έχουν την έννοια ότι, όταν το εθνικό δικαστήριο προβαίνει σε συμπληρωματική εξέταση μάρτυρα κατηγορίας, διότι, για λόγους ανεξάρτητους από τη βούλησή τους, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του δεν μπόρεσαν να παραστούν κατά την προηγούμενη εξέτασή του, αρκεί να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να τον εξετάσουν ελεύθερα ή αν πρέπει η συμπληρωματική αυτή εξέταση να συνιστά καθ' ολοκληρίαν επανάληψη της προηγούμενης εξέτασης, με αποτέλεσμα να πρέπει να κηρυχθούν άκυρες οι διαδικαστικές πράξεις που διενεργήθηκαν κατά τη διάρκειά της (σκέψη 28).

Αρχικά, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι το δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου στη δίκη εις βάρος του κατά το άρθρο 8 παρ. 1 της Οδηγίας 2016/343 βασίζεται στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη που κατοχυρώνεται στα άρθρα 47 εδ. β' και γ' και 48 ΧΘΔΕΕ, τα οποία πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο τέτοιο, ώστε να διασφαλίζεται επίπεδο προστασίας σύμφωνο με εκείνο του άρθρου 6 ΕΣΔΑ (σκέψεις 29-31). Κατά τη σχετική με το άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. δ' ΕΣΔΑ νομολογία του ΕΔΔΑ, θα πρέπει να παρέχεται στον κατηγορούμενο προσήκουσα και επαρκής δυνατότητα να αμφισβητήσει τις καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας και να τους εξετάσει είτε κατά τον χρόνο της κατάθεσης είτε σε μεταγενέστερο στάδιο (σκέψη 34, με παραπομπές στη νομολογία του ΕΔΔΑ). Σύμφωνα με το ΔΕΕ, ενώ η εξέταση μάρτυρα κατηγορίας στο πλαίσιο συνεδρίασης που διεξάγεται ερήμην του κατηγορούμενου για λόγους ανεξάρτητους από τη βούλησή του συνιστά προσβολή του δικαιώματος παράστασης στη δίκη εις βάρος του, η προσβολή αυτή αίρεται σε μεταγενέστερο στάδιο της ίδιας διαδικασίας, εφόσον γίνει δεκτό το αίτημα του κατηγορούμενου να επαναληφθεί η εξέταση του μάρτυρα (σκέψη 35). Θα πρέπει όμως, πριν από τη συμπληρωματική εξέταση, να κοινοποιείται στον κατηγορούμενο αντίγραφο των πρακτικών εξέτασης του μάρτυρα κατηγορίας, η οποία έλαβε χώρα ερήμην του, διότι μόνο τότε η επαναληπτική εξέταση λαμβάνει χώρα υπό συνθήκες που εξασφαλίζουν στον κατηγορούμενο προσήκουσα δυ-

νατότητα να αμφισβητήσει την κατάθεση του μάρτυρα (σκέψεις 36-38). Το ΔΕΕ σημείωσε περαιτέρω ότι το δικαίωμα υπεράσπισης που κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 παρ. 1 της Οδηγίας 2013/48 ασκείται πρακτικά και αποτελεσματικά και όταν παρέχεται η δυνατότητα στον συνήγορο να εξετάσει συμπληρωματικά τον μάρτυρα υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις (σκέψη 45).

Δικαίωμα παράστασης (Οδηγία [ΕΕ] 2016/343) – Δίκη ερήμην – Φυγόδικος κατηγορούμενος – Δικαίωμα σε νέα δίκη και δυνατότητα προσβολής της ερήμην εκδοθείσας απόφασης – Περιεχόμενο της ενημέρωσης για τη δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης – Ακριβείς και αντικειμενικές ενδείξεις περί σκόπιμης παρεμπόδισης ενημέρωσης από πλευράς κατηγορουμένου – Εκπροσώπηση από εξουσιοδοτημένο δικηγόρο (ΔΕΕ, απόφ. της 19.5.2022, υπόθ. C-569/20, Spetsializirana prokuratura [Procès d'un accusé en fuite])

Στο πλαίσιο ποινικής δίκης για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση με σκοπό την τέλεση φορολογικών παραβάσεων στη Βουλγαρία, το ΔΕΕ εξέτασε τις προϋποθέσεις διεξαγωγής ποινικής δίκης ερήμην του κατηγορουμένου, καθώς και τις δυνατότητες δικαστικής προστασίας αυτού μετά την έκδοση ερήμην απόφασης, με βάση τα άρθρα 8-9 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης.

Στην εν λόγω υπόθεση, ο κατηγορούμενος έλαβε αυτοπροσώπως το κατηγορητήριο και δήλωσε στις αρχές τη διεύθυνση επικοινωνίας του. Κατά την προσπάθεια των αρχών να επιδώσουν την κλήση για τη δίκη στη συγκεκριμένη διεύθυνση ο κατηγορούμενος δεν εντοπίστηκε. Οι βουλγαρικές αρχές διόρισαν αυτεπαγγέλτως συνήγορο υπεράσπισης, χωρίς ωστόσο ο τελευταίος να επικοινωνήσει με τον κατηγορούμενο. Λόγω πλημμελειών του κατηγορητηρίου –για τι είδους πλημμέλειες επρόκειτο δεν προκύπτει από την απόφαση– εκδόθηκε νέο κατηγορητήριο (οι λεπτομέρειες του οποίου δεν προκύπτουν από τον φάκελο που εξέτασε το ΔΕΕ, βλ. σκέψεις 16, 58) και η ποινική διαδικασία επαναλήφθηκε. Οι προσπάθειες των αρχών να εντοπίσουν τον κατηγορούμενο (ιδίως μέσω της οικογένειάς του, των πρώην εργοδοτών του και φορέων παροχής υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας)

δεν καρποφόρησαν· το εθνικό δικαστήριο (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, Spetsializiran nakazatelen sad) θεώρησε τον κατηγορούμενο φυγόδικο (σκέψη 17). Το ίδιο δικαστήριο απέστειλε, ωστόσο, ερωτήματα στο ΔΕΕ σχετικά με τις απαιτούμενες δικονομικές εγγυήσεις που πρέπει να διέπουν τη δίκη κατηγορουμένου που έλαβε το αρχικό κατηγορητήριο και διέφυγε πριν τη διαδικασία στο ακροατήριο.

Το ΔΕΕ εξέτασε κατ' αρχάς τη δυνατότητα νέας δίκης ή άσκησης ένδικου βοηθήματος που να ακυρώνει την ερήμην διεξαχθείσα δίκη, ως πτυχή του δικαιώματος παράστασης στην ποινική διαδικασία. Το Δικαστήριο υπενθύμισε μεν ότι το τελευταίο δικαίωμα δεν είναι απόλυτο και συντάχθηκε με την άποψη του γενικού εισαγγελέα (βλ. τις από 13.1.2022 προτάσεις του γενικού εισαγγελέα De La Tour, υπόθ. C-569/20, Spetsializirana prokuratura [Procès d'un accusé en fuite], σκέψη 34) ότι είναι δυνατή η διεξαγωγή ποινικής δίκης ερήμην, όταν ο κατηγορούμενος έχει προηγουμένως ενημερωθεί για την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης εις βάρος του. Περαιτέρω, δύναται στις περιπτώσεις αυτές να θεωρείται ότι ο κατηγορούμενος έχει παραιτηθεί οικειοθελώς από το δικαίωμα παράστασης στη δίκη εις βάρος του, όταν δεν εμφανίζεται σε αυτή, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 8 παρ. 2 της Οδηγίας 2016/343 (σκέψεις 33-35). Σε περίπτωση παραίτησης θα ήταν, επομένως, αδύνατο να αναγνωρίζεται στον κατηγορούμενο το δικαίωμα διεξαγωγής νέας δίκης που θα εμπόδιζε καταχρηστικά, σύμφωνα με το ΔΕΕ, την αποτελεσματικότητα της ποινικής δίωξης και την ορθή απονομή της δικαιοσύνης (σκέψη 37).

Το πότε ο κατηγορούμενος παραιτείται, και μάλιστα πέραν πάσης αμφιβολίας, εξαρτάται από την ύπαρξη και το περιεχόμενο της προηγούμενης ενημέρωσής του. Απαραίτητως πρέπει να έχει λάβει όχι μόνο ενημέρωση για τον ακριβή χρόνο και τόπο διεξαγωγής της δίκης, αλλά και για τις συνέπειες από τη μη εμφάνισή του στο δικαστήριο. Συγκεκριμένα, ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει ενημερωθεί –επίσης πέραν πάσης αμφιβολίας– ότι η έκδοση της απόφασης δεν κωλύεται από τυχόν μη παράστασή του στη δίκη (σκέψεις 39-41, αλλά και 52-53 με επίκληση συναφούς νομολογίας του ΕΔΔΑ). Η ενημέρωση αυτή συνδέεται με τη διε-

ξαγωγή μιας δίκαιης δίκης και συγκεκριμένα με την παροχή δυνατότητας στον κατηγορούμενο να προετοιμάσει αποτελεσματικά την υπεράσπισή του (σκέψεις 42-43).

Με βάση τις παραπάνω σκέψεις, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αντίκειται στο ενωσιακό δικαιο πρόβλεψη του εθνικού δικαίου που αποκλείει τη διεξαγωγή νέας δίκης, με επίκληση μόνο της φυγοδικίας και της αδυναμίας των αρχών να εντοπίσουν τον κατηγορούμενο (σκέψη 47). Ο κατηγορούμενος έχει κατ' αρχήν δικαίωμα επανάληψης της δίκης ή άσκησης ισοδύναμου ένδικου βοηθήματος που οδηγεί σε επανεξέταση της υπόθεσης στην ουσία της, με βάση τα άρθρα 8 και 9 της Οδηγίας για το δικαίωμα παράστασης (σκέψη 59). Αντιθέτως, όταν προκύπτει από ακριβείς και αντικειμενικές ενδείξεις (π.χ. οικειοθελής δήλωση εσφαλμένης διεύθυνσης ή αδυναμία εντοπισμού στη διεύθυνση που είχε δηλώσει) ότι ο κατηγορούμενος πράττει εσκεμμένα, έτσι ώστε να αποφύγει τη σχετική ενημέρωση για τη διεξαγωγή της δίκης, μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ίδιος ενημερώθηκε σχετικά με τη δίκη και παραιτήθηκε από το δικαίωμα παράστασης (σκέψεις 48-49). Ανεξαρτήτως του αν η επίκληση των παραπάνω παραδειγμάτων, και ιδίως η αδυναμία εντοπισμού στη δηλωθείσα διεύθυνση, αποτελούν ασφαλείς ενδείκτες καταχρηστικής συμπεριφοράς από πλευράς του κατηγορουμένου, αντισταθμιστικό παράγοντα σε ορισμένο βαθμό για τη διασφάλιση του δικαιώματος παράστασης αποτελεί η σημασία που αποδίδει το ΔΕΕ στη δέουσα προσπάθεια που καταβάλλουν οι αρχές για να ενημερώσουν τον κατηγορούμενο (σκέψεις 50). Εντούτοις, πρέπει σύμφωνα με το ΔΕΕ να λαμβάνεται υπόψη και η δέουσα προσπάθεια του κατηγορουμένου να λάβει τις σχετικές πληροφορίες. Με την κρίση αυτή στην πραγματικότητα το Δικαστήριο επιρρίπτει στον κατηγορούμενο μια ευθύνη σύμπραξης με τις αρχές. Τέλος, η κρίση για το αν ο κατηγορούμενος παρεμπόδισε την ενημέρωσή του από τις αρχές εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο (σκέψη 58). Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί η μνεία του Δικαστηρίου στην ανάγκη εξουσιοδότησης του δικηγόρου που υπερασπίζεται τον κατηγορούμενο/υπόπτο (άρθρο 8 παρ. 2 στοιχ. β Οδηγίας 2016/343) από τον τελευταίο. Εν προκειμένω, ο αυτεπαγγέλτως διορισμένος συνήγορος δεν ήλθε

σε επαφή με τον κατηγορούμενο, με αποτέλεσμα να μην θεωρείται εξουσιοδοτημένος κατά την έννοια της Οδηγίας. Κατά το ΔΕΕ είναι απαραίτητη η ύπαρξη εντολής περί αναθέσεως της εκπροσώπησης από τον κατηγορούμενο και στην περίπτωση του αυτεπάγγελτου διορισμού (σκέψη 56).

Δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου – Καταδίκη ερήμην του κατηγορουμένου λόγω απαγόρευσης εισόδου στη χώρα διεξαγωγής της δίκης (ΔΕΕ, απόφ. της 15.9.2022, υπόθ. C420/20, ΗΝ)

Στην υπόθεση C-420/20 το ΔΕΕ απάντησε σε μια σειρά από προδικαστικά ερωτήματα που έθεσαν οι δικαστικές αρχές της Βουλγαρίας με αντικείμενο την ερμηνεία του άρθρου 8 της Οδηγίας 2016/343.

Αρχικά, διευκρίνισε ότι στο άρθρο αυτό, στο οποίο προβλέπεται ότι τα κράτη-μέλη διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στη δίκη εις βάρος τους (σκέψη 31), δεν αντιτίθεται εθνική ρύθμιση στην οποία προβλέπεται η υποχρέωση των υπόπτων και των κατηγορουμένων να παρίστανται στη δίκη εις βάρος τους (σκέψη 43).

Στη συνέχεια, εξέτασε το ερώτημα αν αντιτίθεται στο άρθρο 8 παρ. 1 και 2 της Οδηγίας ρύθμιση κράτους-μέλους με την οποία παρέχεται η δυνατότητα διεξαγωγής δίκης ερήμην του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, ενώ το πρόσωπο αυτό βρίσκεται εκτός του κράτους-μέλους και δεν μπορεί να εισέλθει σε αυτό λόγω απαγόρευσης εισόδου που του έχουν επιβάλει οι αρμόδιες αρχές του (σκέψη 46). Το Δικαστήριο υπενθύμισε, παραπέμποντας σε προηγούμενες αποφάσεις του, ότι το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη συνιστά ουσιώδες στοιχείο του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη που κατοχυρώνεται στα άρθρα 47 εδ. β' και γ' και 48 ΧΘΔΕΕ, τα οποία πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο τέτοιο, ώστε να διασφαλίζεται επίπεδο προστασίας σύμφωνο με εκείνο του άρθρου 6 ΕΣΔΑ (σκέψεις 54-55). Κατέληξε δε στο ότι η απλή ενημέρωση του ενδιφερομένου, ο οποίος απαγορεύεται να εισέλθει στο έδαφος του κράτους-μέλους όπου διεξάγεται η δίκη εις βάρος του, για την πορεία αυτής, χωρίς πρόβλεψη μέτρων που να παρέχουν τη δυνατότητα σε αυτόν να εισέλθει στο κράτος, διαφέρει από την οικειοθελή και κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση παραίτηση

του ιδίου από το δικαίωμά του να παρίσταται στη δίκη (σκέψη 60). Το Δικαστήριο έλαβε μάλιστα υπόψιν και τη δυνατότητα του κράτους-μέλους να ανακαλέσει ή να αναστείλει την απαγόρευση εισόδου που επιβλήθηκε στον ενδιαφερόμενο, σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 3 της Οδηγίας 2008/115 (σκέψεις 62-65). Συνεπώς, ρύθμιση κράτους-μέλους που παρέχει τη δυνατότητα διεξαγωγής δίκης ερήμην του υπόπτου ή του κατηγορουμένου, ενώ το πρόσωπο αυτό βρίσκεται εκτός του κράτους-μέλους και δεν μπορεί να εισέλθει σε αυτό λόγω απαγόρευσης εισόδου που του έχουν επιβάλει οι αρμόδιες αρχές, αντιτίθεται στο άρθρο 8 παρ. 2 της Οδηγίας 2016/343 (σκέψη 66).

Δικαιώματα άμυνας και δεσμευτική ισχύς απόφασης διοικητικής αρχής στο πλαίσιο μεταγενέστερης διαδικασίας επιβολής διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα – Δικαίωμα σιωπής – Τεκμήριο αθωότητας – Δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής (ΔΕΕ, απόφ. 9.9.2021, υπόθ. C-546/18, FN)

Το ΔΕΕ απασχόλησε το ερώτημα αν παραβιάζονται δικαιώματα άμυνας που θεμελιώνονται στον ΧΘΔΕΕ (δικαίωμα ακροάσεως, δικαίωμα σιωπής, τεκμήριο αθωότητας, δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής) με την αναγνώριση δεσμευτικής ισχύος σε προγενέστερη διοικητική απόφαση, με την οποία διαπιστώθηκε διοικητική παράβαση. Κλήθηκε, δηλαδή, να αποφανθεί αν είναι επιτρεπτή η πρακτική κράτους-μέλους βάσει της οποίας απόφαση διοικητικής αρχής, με την οποία διαπιστώνεται παράβαση διατάξεων οδηγίας (εν προκειμένω της 2004/25/EK της 21ης Απριλίου 2004 σχετικά με τις δημόσιες προσφορές εξαγοράς) και η οποία έχει πλέον καταστεί απρόσβλητη, έχει δεσμευτική ισχύ στο πλαίσιο μεταγενέστερης διαδικασίας με αντικείμενο την επιβολή διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα (με κριτήριο τον βαθμό αυστηρότητας της κύρωσης που ενδέχεται να επιβληθεί στον ενδιαφερόμενο – βλ. σκέψεις 44, 55).

Το ΔΕΕ έκρινε ότι μια τέτοια πρακτική δεν είναι επιτρεπτή, εφόσον τα υποκείμενα της μεταγενέστερης διαδικασίας δεν είχαν τη δυνατότητα να ασκήσουν πλήρως τα δικαιώματα άμυνας που θεμελιώνονται στον ΧΘΔΕΕ στο πλαίσιο της προγενέστερης διαδικασίας (σκέψη 71).

Τα αυτά ισχύουν και στην περίπτωση, κατά την οποία η διαδικασία για την επιβολή διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα αφορά πρόσωπα, που δεν ήταν υποκείμενα της προγενέστερης διαδικασίας με την οποία διαπιστώθηκε η παράβαση, αλλά μετείχαν απλώς σε αυτήν ως μέλη οργάνου εκπροσώπησης νομικού προσώπου που ήταν υποκείμενο της εν λόγω διαδικασίας (βλ. σκέψεις 54, 57-58). Τούτο, έγινε δεκτό, διότι τα δικαιώματα άμυνας είναι ατομικά και δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να υφίσταται απόκλιση ανάμεσα στα προσωπικά συμφέροντα των φυσικών προσώπων-μελών οργάνων εκπροσώπησης και στα συμφέροντα του νομικού προσώπου (σκέψη 59).

3. Ανακριτικές πράξεις - Προσωπικά δεδομένα

Διατήρηση δεδομένων κίνησης και θέσης – Γενική και χωρίς διακρίσεις διατήρηση δεδομένων κίνησης και θέσης για την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την προστασία της εθνικής ασφάλειας - Συμβατές με το ευρωπαϊκό δίκαιο μορφές διατήρησης δεδομένων - Αμεροληψία οργάνου που ελέγχει τις αιτήσεις πρόσβασης στα διατηρούμενα δεδομένα - Αποδεικτική αξιοποίηση αποδεικτικών στοιχείων που έχουν αποκτηθεί κατόπιν γενικής και χωρίς διακρίσεις διατήρησης δεδομένων κίνησης και θέσης (ΔΕΕ, απόφ. της 5.4.2022, τμήμα μείζονος συνθέσεως, υπόθ. C-140/20, Commissioner of An Garda Síochána)

Η υπόθεση Commissioner of An Garda Síochána, επί της οποίας επελήφθη το Δικαστήριο κατόπιν προδικαστικών ερωτημάτων του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ιρλανδίας, εντάσσεται σε έναν ευρύτερο κύκλο αποφάσεων του ΔΕΕ που αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 15 παρ. 1 της Οδηγίας 2002/58. Πρόκειται ιδίως για τις αποφάσεις της 8.4.2014, υπόθ. C-293/12 και C-594/12, [Digital Rights Ireland](#), της 21.12.2016, υπόθ. C-203/15, C-698/15, [Tele2 Sverige and Watson](#), της 2.10.2018, υπόθ. C-207/16, [Ministerio Fiscal](#), της 6.10.2020, υπόθ. C511/18, C512/18, C520/18, [La Quadrature du Net](#), της 2.3.2021, υπόθ. C-746/18, [Prokuratuur](#).

Στην υπόθεση Commissioner of An Garda Síochána,

το ΔΕΕ κλήθηκε εκ νέου να ερμηνεύσει το άρθρο 15 παρ. 1 της Οδηγίας 2002/58. Συγκεκριμένα, ασχολήθηκε με το ζήτημα της νομιμότητας εθνικής ρύθμισης που επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών τη διατήρηση δεδομένων κίνησης και θέσης των συνδρομητών. Βασικό κριτήριο αποτέλεσε ο σκοπός για τον οποίον επιβάλλεται στους παρόχους η διατήρηση των δεδομένων και συγκεκριμένα αν επιδιώκεται η καταστολή της σοβαρής εγκληματικότητας ή η προστασία της εθνικής ασφάλειας.

Ειδικότερα, το ΔΕΕ επιβεβαίωσε εκ νέου την πάγια νομολογία του, σύμφωνα με την οποία αντίκειται στο άρθρο 15 παρ. 1 της Οδηγίας 2002/58 εθνική νομοθεσία που υποχρεώνει τους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να διατηρούν γενικά και χωρίς καμία διάκριση τα δεδομένα κίνησης και θέσης των συνδρομητών, τα οποία παράγονται κατά τη δι-αβίβαση των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, με σκοπό την αντιμετώπιση της σοβαρής εγκληματικότητας (βλ. σκέψη 65. Βλ. επίσης την παλαιότερη νομολογία του ΔΕΕ απόφ. της 6.10.2020, υπόθ. C511/18, C512/18, C520/18, *La Quadrature du Net*, σκέψεις 141 επ.).

Αντιθέτως, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι δεν αντίκειται στο άρθρο 15 παρ. 1 της ως άνω Οδηγίας εθνική ρύθμιση που υποχρεώνει τους παρόχους να διατηρούν τα δεδομένα κίνησης των συνδρομητών, όταν το κράτος-μέλος αντιμετωπίζει σοβαρή πραγματική και ενεστώσα ή προβλέψιμη απειλή για την εθνική ασφάλεια (βλ. σκέψη 58. Βλ. επίσης την απόφ. της 6.10.2020, υπόθ. C511/18, C512/18, C520/18, *La Quadrature du Net*, σκέψη 168). Περαιτέρω, το ΔΕΕ έκρινε ότι η διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας αφορά την πρόληψη και καταστολή δραστηριοτήτων που είναι ικανές να πλήξουν τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές ενός κράτους-μέλους. Ως εκ τούτου, έγινε δεκτό ότι ακόμα και η ιδιαίτερος σοβαρή εγκληματικότητα δεν μπορεί να εξομοιωθεί με τις απειλές για την εθνική ασφάλεια (βλ. σκέψεις 61-64).

Έτι περαιτέρω, το ΔΕΕ απεφάνθη σχετικά με τη νομιμότητα μιας σειράς ηπιότερων μέτρων. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι δεν αντίκειται στην Οδηγία 2002/58 εθνική ρύθμιση που επιτρέπει, για τους σκοπούς της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας και της

προστασίας της εθνικής ασφάλειας, α) τη στοχευμένη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης των συνδρομητών επί τη βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, β) τη γενική και χωρίς διακρίσεις διατήρηση των διευθύνσεων διαδικτυακού πρωτοκόλλου, γ) τη γενική και χωρίς διακρίσεις διατήρηση των δεδομένων που αφορούν την ταυτότητα των χρηστών μέσω ηλεκτρονικής επικοινωνίας, δ) την κατεπείγουσα διατήρηση, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, των δεδομένων κίνησης και θέσης (“quick freeze”. Βλ. επίσης απόφ. της 20.9.2022, υπόθ. C-793/19, C-794/19, *SpaceNet*, σκέψη 75).

Εν συνεχεία, το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το ζήτημα της πρόσβασης των δημοσίων αρχών επί των διατηρούμενων δεδομένων (βλ. σκέψεις 102-114). Το ΔΕΕ επανέλαβε τη θέση που διατύπωσε στην υπόθεση Prokuratuur (απόφ. της 2.3.2021, υπόθ. C-746/18, σκέψεις 52 επ.), σύμφωνα με την οποία η πρόσβαση των δημοσίων αρχών επί των διατηρούμενων προσωπικών δεδομένων θα πρέπει να γίνεται κατόπιν ελέγχου από δικαστήριο ή από κάποια ανεξάρτητη διοικητική αρχή. Έκρινε δε, εν προκειμένω, ότι αντιτίθεται στο άρθρο 15 παρ. 1 της Οδηγίας 2002/58 εθνική νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία η επεξεργασία των αιτήσεων πρόσβασης στα διατηρούμενα δεδομένα, που υποβάλλονται από την αστυνομία στο πλαίσιο της διερεύνησης και της δίωξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων, έχει ανατεθεί σε αστυνομικό υπάλληλο. Συγκεκριμένα, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι ο αρμόδιος υπάλληλος δεν πληροί τις απαιτήσεις ανεξαρτησίας και αμεροληψίας, διότι, ως αστυνομικός, συνδέεται με τις αστυνομικές υπηρεσίες που υποβάλλουν τα σχετικά αιτήματα πρόσβασης.

Το τελευταίο ερώτημα που τέθηκε στο Δικαστήριο αφορούσε ζητήματα διαχρονικού δικαίου που ανακύπτουν από την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου ότι μια εθνική ρύθμιση αντιτίθεται στο ευρωπαϊκό δίκαιο. Το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι τα εθνικά δικαστήρια, τα οποία κηρύττουν ανίσχυρη την εθνική νομοθεσία που υποχρεώνει τους παρόχους σε γενική και χωρίς διακρίσεις διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης των συνδρομητών, δεν δύνανται να περιορίσουν χρονικά τα αποτελέσματα της απόφασης αυτής. Η νομιμότητα της αξιοποίησης των αποδεικτικών μέσων που απο-

κλήθηκαν κατ' εφαρμογήν της ανίσχυρης αυτής νομοθεσίας θα κριθεί με βάση την αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών-μελών.

Διατήρηση δεδομένων κίνησης και θέσης – Γενική και χωρίς διακρίσεις διατήρηση δεδομένων κίνησης και θέσης με σκοπό την καταπολέμηση της σοβαρής εγκληματικότητας και την πρόληψη απειλών για τη δημόσια ασφάλεια - Συμβατές με το ευρωπαϊκό δίκαιο μορφές διατήρησης δεδομένων (απόφ. της 20.9.2022, τμήμα μείζονος συνθέσεως, υπόθ. C-793/19, C-794/19, SpaceNet)

Η απόφαση SpaceNet, όπως και η ως άνω Commissioner of An Garda Síochána, αφορά την ερμηνεία του άρθρου 15 παρ. 1 της Οδηγίας 2002/58. Το ΔΕΕ κλήθηκε εκ νέου, αυτή τη φορά κατόπιν προδικαστικού ερωτήματος του Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, να κρίνει τη συμβατότητα με το ευρωπαϊκό δίκαιο εθνικής ρύθμισης που επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών τη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης των συνδρομητών.

Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την πρόσφατη νομολογία του, επαναλαμβάνοντας ότι αντίκειται στο άρθρο 15 παρ. 1 της Οδηγίας 2002/58 εθνική νομοθεσία που επιβάλλει στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών γενική και δίχως διακρίσεις διατήρηση των δεδομένων κίνησης και θέσης των συνδρομητών για τον σκοπό της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας (βλ. σκέψεις 73-74). Αντιθέτως, έκρινε ότι είναι συμβατή με την ως άνω Οδηγία εθνική ρύθμιση που επιβάλλει τις ίδιες υποχρεώσεις στους παρόχους για τον σκοπό της προστασίας της εθνικής ασφάλειας από πραγματική και ενεστώσα ή προβλεπόμενη απειλή (βλ. σκέψη 72). Περαιτέρω, το ΔΕΕ διευκρίνισε εκ νέου ότι ο σκοπός καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας δεν δύναται να εξομοιωθεί με τον σκοπό προστασίας της εθνικής ασφάλειας (βλ. σκέψεις 92-94).

Όσον δε αφορά ηπιότερα μέτρα που μπορούν να ληφθούν για τον σκοπό της καταπολέμησης της σοβαρής εγκληματικότητας και προστασίας της εθνικής ασφάλειας, το ΔΕΕ έκρινε ότι είναι συμβατή με το ευρωπαϊκό δίκαιο η επιβολή στους παρόχους υποχρέωσης:

α) στοχευμένης διατήρησης δεδομένων κίνησης και θέσης επί τη βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, όπως λ.χ. γεωγραφικών κριτηρίων ή με βάση συγκεκριμένες κατηγορίες υποκειμένων, β) γενικής και χωρίς διακρίσεις διατήρησης των διευθύνσεων διαδικτυακού πρωτοκόλλου, γ) γενικής και χωρίς διακρίσεις διατήρησης δεδομένων ταυτότητας χρηστών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, και δ) κατεπείγουσας, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, διατήρησης δεδομένων κίνησης και θέσης (“quick freeze”. Βλ. σκέψη 75).

Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, το ΔΕΕ απαίτησε την ύπαρξη θεσμικών αντίβαρων και για τις ως άνω ηπιότερες μορφές διατήρησης δεδομένων κίνησης και θέσης, όπως ιδίως την ύπαρξη σαφών, ουσιαστικών και δικονομικών προϋποθέσεων για τη διατήρηση των στοιχείων και αποτελεσματικών εγγυήσεων για τα θιγόμενα πρόσωπα.

Καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR) - Εφαρμογή του ΓΚΠΔ επί των επεξεργασιών των καταστάσεων ονομάτων επιβατών - Επεξεργασίες των δεδομένων από τις καταστάσεις ονομάτων επιβατών - Σύμφωνη με το ευρωπαϊκό δίκαιο ερμηνεία της Οδηγίας PNR (απόφ. της 21.6.2022, τμήμα μείζονος συνθέσεως, υπόθ. C817/19 Ligue des droits humains)

Η υπόθεση Ligue des droits humains αφορά τη συμβατότητα με το ευρωπαϊκό δίκαιο των εθνικών νομοθεσιών για την επεξεργασία των καταστάσεων ονομάτων επιβατών (PNR) και παραπέμφθηκε ενώπιον του ΔΕΕ κατόπιν προδικαστικών ερωτημάτων του Συνταγματικού Δικαστηρίου του Βελγίου. Υπενθυμίζεται ότι το ΔΕΕ έχει και στο παρελθόν ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ζήτημα στη Γνωμοδότηση 1/15 του τμήματος μείζονος συνθέσεως της 26.7.2017 αναφορικά με τη συμφωνία ανάμεσα στον Καναδά και την Ευρωπαϊκή Ένωση για τη διαβίβαση και επεξεργασία των καταστάσεων ονομάτων επιβατών.

Το πρώτο ζήτημα που τέθηκε στο Δικαστήριο αφορούσε τη σχέση του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ) με την εθνική νομοθεσία διά της οποίας ενσωματώνεται η Οδηγία 2016/681 σχετικά με τη χρήση των δεδομένων που περιέχονται στις καταστάσεις ονομάτων επιβατών (PNR) για την πρόληψη,

ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (Οδηγία PNR).

Κρίσιμο, εν προκειμένω, είναι το γεγονός ότι ο ΓΚΠΔ δεν εφαρμόζεται προκειμένου περί επεξεργασιών που λαμβάνουν χώρα από τις αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, της διερεύνησης, της ανίχνευσης ή της δίωξης ποινικών αδικημάτων. Ως εκ τούτου, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι δεν εφαρμόζεται ο ΓΚΠΔ επί των επεξεργασιών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία και εμπίπτουν στην Οδηγία PNR, εφόσον αυτές διενεργούνται από τη Μονάδα Στοιχείων Επιβατών ή από αρμόδια αρχή υπό την έννοια του άρθρου 2 παρ. 2 στοιχ. δ' ΓΚΠΔ, που επεξεργάζεται τα δεδομένα των επιβατών για την πρόληψη, ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (βλ. σκέψεις 79-82).

Αντιθέτως, εφαρμόζεται ο ΓΚΠΔ σε επεξεργασίες που προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία και εμπίπτουν στην Οδηγία PNR, εφόσον αυτές διενεργούνται από ιδιώτες, ιδίως τους αερομεταφορείς, αφού δεν πρόκειται για αρμόδιες αρχές υπό την έννοια του άρθρου 2 παρ. 2 στοιχ. δ' ΓΚΠΔ.

Παρομοίως, το ΔΕΕ έκρινε ότι εφαρμόζεται ο ΓΚΠΔ επί επεξεργασιών προσωπικών δεδομένων που προβλέπονται στην εθνική νομοθεσία με την οποία ενσωματώνονται η Οδηγία 2004/82/EK, σχετικά με την υποχρέωση των μεταφορέων να κοινοποιούν τα στοιχεία των επιβατών, και η Οδηγία 2010/65, σχετικά με τις διατυπώσεις υποβολής δηλώσεων για τα πλοία κατά τον κατάπλου ή/και απόπλου από λιμένες των κρατών-μελών. Το κοινό στοιχείο στις δύο αυτές περιπτώσεις είναι ότι οι επεξεργασίες δεδομένων δεν λαμβάνουν χώρα με σκοπό την πρόληψη, ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (βλ. σκέψεις 83-84).

Εν συνεχεία, το ΔΕΕ εστίασε στη σύμφωνη με το ευρωπαϊκό δίκαιο ερμηνεία της Οδηγίας PNR. Έγινε δεκτό ότι οι επεξεργασίες προσωπικών δεδομένων, τις οποίες τα κράτη-μέλη είναι υποχρεωμένα να θεσπίσουν επί τη βάση της Οδηγίας PNR, συνιστούν σοβαρές επεμβάσεις επί των προβλεπόμενων στα άρθρα 7 και 8 ΧΘΔ δικαιωμάτων (βλ. σκέψη 118). Εντούτοις, οι επεμβάσεις αυτές δεν θίγουν τον πυρήνα των σχετι-

κών δικαιωμάτων και επιπλέον αποσκοπούν στην πρόληψη, ανίχνευση, διερεύνηση και δίωξη τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (βλ. σκέψεις 121-124). Με αυτό το σκεπτικό, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι αντίκειται στο άρθρο 6 της Οδηγίας PNR εθνική νομοθεσία, βάσει της οποίας επιτρέπεται η επεξεργασία των καταστάσεων ονομάτων επιβατών για άλλους σκοπούς πέραν της πρόληψης, ανίχνευσης, διερεύνησης και δίωξης τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (βλ. σκέψεις 151-152, 237).

Έτι περαιτέρω, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι οι προβλεπόμενες στην Οδηγία PNR επεξεργασίες εφαρμόζονται σε όλες τις πτήσεις εκτός ΕΕ και κατ' εξαίρεση μόνον σε πτήσεις εντός ΕΕ. Η σύμφωνη δε με το ευρωπαϊκό δίκαιο ερμηνεία της Οδηγίας PNR επιτάσσει την επεξεργασία των καταστάσεων ονομάτων επιβατών για πτήσεις εντός της ΕΕ, μόνον εφόσον υφίσταται πραγματική, ενεστώσα ή προβλεπόμενη τρομοκρατική απειλή. Εάν δεν υφίσταται τέτοια απειλή, τότε επεξεργασίες των καταστάσεων ονομάτων επιβατών μπορούν να λάβουν χώρα μόνον στοχευμένα σε επιλεγμένες πτήσεις ή σε συγκεκριμένα αεροδρόμια με βάση ενδείξεις που μπορούν να δικαιολογήσουν τέτοιες επεξεργασίες (βλ. σκέψεις 172-175).

Εξάλλου, το ΔΕΕ προσδιόρισε τις βάσεις δεδομένων, με τις οποίες μπορούν να συσχετισθούν οι καταστάσεις ονομάτων επιβατών. Σε αυτές περιλαμβάνονται αποκλειστικά βάσεις δεδομένων για πρόσωπα ή αντικείμενα που αναζητούνται, σύμφωνα με τους ενωσιακούς, διεθνείς και εθνικούς κανόνες για τον σκοπό της πρόληψης, ανίχνευσης, διερεύνησης και δίωξης τρομοκρατικών και σοβαρών εγκλημάτων (βλ. σκέψεις 187-192). Αποκλείεται δε οποιαδήποτε αξιολόγηση των επιβατών επί τη βάση προκαθορισμένων κριτηρίων που αφορούν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τη θρησκεία ή τις φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, τη σεξουαλική ζωή ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό (βλ. σκέψη 197).

Όσον δε αφορά τις εγγυήσεις για τη νομιμότητα των επεξεργασιών, το ΔΕΕ τόνισε τη σημασία του επανελέγχου των θετικών αποτελεσμάτων με μη αυτοματοποιημένα μέσα (βλ. σκέψεις 202-204).

Το ΔΕΕ ασχολήθηκε περαιτέρω με την επεξεργασία

των καταστάσεων ονομάτων επιβατών κατά τον χρόνο διατήρησής τους. Συγκεκριμένα, έκρινε ότι η Μονάδα Στοιχείων Επιβατών δύναται να κοινολογήσει τα διατηρούμενα δεδομένα, μόνον βάσει επαρκών ενδείξεων που συνδέουν το υποκείμενο με κάποιο σοβαρό αδίκημα (βλ. σκέψη 220). Περαιτέρω, το ΔΕΕ δέχθηκε ότι η κοινολόγηση των καταστάσεων ονομάτων επιβατών μπορεί λάβει χώρα μόνο με απόφαση δικαστηρίου ή κάποιας ανεξάρτητης αρχής. Αντίκειται δε στο άρθρο 6 παρ. 3 στοιχ. β' της Οδηγίας PNR εθνική νομοθεσία, δυνάμει της οποίας η αρχή που έχει συσταθεί ως Μονάδα Στοιχείων Επιβατών είναι επίσης η αρμόδια αρχή για την έγκριση της κοινολόγησης των καταστάσεων ονομάτων επιβατών μετά την προθεσμία έξι μηνών από τη διαβίβαση των δεδομένων από τον αερομεταφορέα στη Μονάδα Στοιχείων Επιβατών, καθότι από το σημείο αυτό και μετά τα δεδομένα των επιβατών ανωνυμοποιούνται (βλ. σκέψεις 222-224, 247).

Ιδίως ως προς τον χρόνο διατήρησης των δεδομένων, το ΔΕΕ έκρινε ότι αντίκειται στο άρθρο 12 παρ. 1 της Οδηγίας PNR εθνική νομοθεσία στη οποία προβλέπεται γενικώς και χωρίς διακρίσεις πενταετής περίοδος διατήρησης των δεδομένων όλων των επιβατών, ακόμη κι αν κατόπιν ελέγχων και αξιολογήσεων δεν διαπιστώθηκε αντικειμενικό στοιχείο που να τεκμηριώνει κίνδυνο τρομοκρατικών εγκλημάτων ή σοβαρών εγκλημάτων (βλ. σκέψη 262).

Τέλος, το ΔΕΕ διευκρίνισε ότι τα εθνικά δικαστήρια, τα οποία κηρύττουν ανίσχυρη την εθνική νομοθεσία που αντίκειται στην Οδηγία PNR, δεν δύνανται να περιορίσουν χρονικά τα αποτελέσματα της απόφασης αυτής. Η νομιμότητα της αξιοποίησης των αποδεικτικών μέσων που αποκτήθηκαν κατ' εφαρμογήν της ανίσχυρης αυτής νομοθεσίας κρίνεται με βάση την αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών-μελών.

4. Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις

Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης – Αρχή της ειδικότητας – Υποχρέωση παροχής δικαιώματος ακρόασης (ΔΕΕ, απόφ. της 23.11.2021, C-428/21 PPU και C-429/21 PPU, Openbaar Ministerie)

Στην υπόθεση C-428/21, οι εθνικές αρχές της Ολλαν-

δίας παρέδωσαν τον Ιούνιο του 2015 τον ΗΜ, υπήκοο τρίτης χώρας, στην Ουγγαρία προς εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης για συγκεκριμένες πράξεις νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Κατόπιν, οι ουγγρικές αρχές ζήτησαν τη συγκατάθεση των ολλανδικών αρχών, κατ' άρθρον 27 παρ. 3 στοιχ. ζ' της ΑπΠλ 2002/584, προκειμένου ο ΗΜ να διωχθεί για επιπλέον πράξεις νομιμοποίησης εσόδων, πέραν εκείνων για τις οποίες είχε αρχικώς εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης (άρση του κανόνα της ειδικότητας). Η αίτηση των ουγγρικών αρχών συνοδευόταν από πρακτικά ακρόασης του ΗΜ, τα οποία περιείχαν δήλωσή του ότι δεν επιθυμούσε να παραιτηθεί από το ευεργέτημα του κανόνα της ειδικότητας. Αντίστοιχα ήσαν τα πραγματικά περιστατικά στην έτερη συνεκδικαζόμενη υπόθεση C-429/21: Ο ΤΖ είχε παραδοθεί από τις ολλανδικές στις βελγικές αρχές δυνάμει ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης για τις πράξεις της οργανωμένης και ένοπλης ληστείας. Η βελγική δικαστική αρχή υπέβαλε αίτημα στις ολλανδικές αρχές, προκειμένου να συγκατατεθούν, βάσει του άρθρου 28 παρ. 3 της ΑπΠλ 2002/584, στην παράδοση του ΤΖ στις γερμανικές αρχές με σκοπό τη δίωξή του για άλλες αξιόποινες πράξεις, και συγκεκριμένα για περαιτέρω πράξεις οργανωμένης και ένοπλης ληστείας.

Το αρμόδιο ολλανδικό δικαστήριο (Πλημμελειοδικείο Άμστερνταμ) έκρινε ότι στο πλαίσιο έκδοσης των σχετικών αποφάσεων του σε αμφοτέρως τις ως άνω περιπτώσεις, θα έπρεπε να διασφαλιστεί προηγουμένως το δικαίωμα ακρόασης του ενδιαφερομένου. Το ερώτημα, όμως, που τίθεται, κατά το αιτούν δικαστήριο, είναι αν το δικαίωμα αυτό πρέπει να μπορεί να το ασκήσει ο ενδιαφερόμενος στο κράτος-μέλος έκδοσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (εν προκειμένω στην Ουγγαρία ή στο Βέλγιο αντιστοίχως) ή ενώπιον των δικαστικών αρχών του κράτους-μέλους που είχαν προηγουμένως εκτελέσει το ένταλμα (εν προκειμένω της Ολλανδίας). Σε περίπτωση δε που το δικαίωμα ακρόασης πρέπει να παρέχεται στο κράτος-μέλος εκτέλεσης του εντάλματος, το ολλανδικό δικαστήριο ερωτά με ποιον τρόπο θα πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα αυτή.

Κατά το ΔΕΕ, από το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ σε συνδυασμό

με το άρθρο 1 παρ. 3 της ΑπΠλ 2002/584 προκύπτει ότι πριν από την έκδοση απόφασης συγκατάθεσης κατ' άρθρον 27 παρ. 4 στοιχ. ζ ή κατ' άρθρον 28 παρ. 3 της ΑπΠλ πρέπει να παρέχεται δικαίωμα ακρόασης στον ενδιαφερόμενο (σκέψεις 47-52). Δεδομένου ότι αρμόδια να κρίνει περί της συνδρομής λόγων υποχρεωτικής ή προαιρετικής μη εκτέλεσης στο πλαίσιο εκδόσεως αποφάσεως περί συγκαταθέσεως είναι η αρχή εκτέλεσης του εντάλματος, η ίδια είναι αρμόδια για την παροχή του δικαιώματος ακρόασης στον ενδιαφερόμενο (σκέψεις 54-56). Τούτο, όμως, δεν σημαίνει ότι ο ενδιαφερόμενος πρέπει να εμφανίζεται αυτοπροσώπως ενώπιον των αρμόδιων δικαστικών αρχών στο κράτος εκτέλεσης του εντάλματος. Το δικαίωμα ακρόασης δύναται να ασκηθεί αποτελεσματικά και όταν οι δικαστικές αρχές του κράτους έκδοσης του εντάλματος διαβιβάζουν πρακτικά στα οποία περιέχονται οι απόψεις του ενδιαφερομένου σχετικά με το ζήτημα της συγκατάθεσης (σκέψη 68). Σε περίπτωση όπου οι δικαστικές αρχές του κράτους εκτέλεσης του εντάλματος κρίνουν ότι τα παρεχόμενα στοιχεία σχετικά με την άποψη του ενδιαφερομένου δεν είναι επαρκή, μπορούν να ζητήσουν συμπληρωματικές πληροφορίες, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 15 παρ. 2 της ΑπΠλ 2002/584 (σκέψη 71).

Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης – Παράδοση σε χώρα της Ε.Ε. (Πολωνία) στην οποία υφίσταται κίνδυνος παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και ιδίως του δικαιώματος σε ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο (ΔΕΕ, απόφ. της 22.2.2022, υπόθ. C-562/21 PPU και C-563/21 PPU, X και Y)

Αμφότερες οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις αφορούν αίτημα προδικαστικής αποφάσεως του πρωτοδικείου Άμστερνταμ στο πλαίσιο διαδικασίας εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος εκ μέρους των πολωνικών αρχών. Τα ερωτήματα του εθνικού δικαστηρίου συνδέονται με τα ζητήματα ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης που εγείρονται κατά τα τελευταία έτη για την Πολωνία. Συγκεκριμένα, με την απόφαση του ΔΕΕ της 15.7.2021 (ΔΕΕ, απόφ. της 15.7.2021, υπόθ. C-791/19) είχε διαπιστωθεί παραβίαση εκ μέρους της Πολωνίας του άρθρου 19 παρ. 1 εδ. β' ΣΕΕ (παροχή δικαστικής προστασίας), λόγω νομοθετικών

ρυθμίσεων οι οποίες επηρέαζαν τον τρόπο διορισμού και το πειθαρχικό δίκαιο των δικαστών. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν, εν προκειμένω, αν και με ποιον τρόπο θα πρέπει να αξιολογήσει τα ζητήματα αυτά κατά την εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, ιδίως δε εφόσον ληφθεί υπόψιν αφενός μεν ότι υφίσταται σοβαρό ενδεχόμενο τα καταζητούμενα πρόσωπα να δικασθούν από δικαστές οι οποίοι διορίστηκαν υπό το νέο νομοθετικό πλαίσιο, αφετέρου δε ότι τα πρόσωπα αυτά δεν έχουν δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής προσφυγής κατά του κύρους του διορισμού των προσώπων αυτών στην Πολωνία.

Όπως είχε κρίνει με παλαιότερες αποφάσεις του (ΔΕΕ, απόφ. της 25.7.2018, υπόθ. C-216/18 PPU και ΔΕΕ, απόφ. της 17.12.2020, υποθ. C-354/20 PPU και C-412/20 PPU), το ΔΕΕ έκρινε κατ' αρχάς και εν προκειμένω ότι συστημικές και γενικευμένες πλημμέλειες όσον αφορά στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης δεν συνιστούν επαρκή λόγο μη εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης. Άρνηση εκτέλεσης του εντάλματος είναι επιτρεπτή μόνον εφόσον το κράτος-μέλος εκτέλεσης προβεί σε έναν έλεγχο δύο σταδίων: Σε πρώτο στάδιο θα πρέπει να εξετάσει αν υφίστανται αντικειμενικά, αξιόπιστα και δεόντως επικαιροποιημένα στοιχεία, καταδεικνύοντα την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου, ενώ σε δεύτερο στάδιο θα πρέπει να εξετάσει αν οι συγκεκριμένες πλημμέλειες δημιουργούν κίνδυνο για το συγκεκριμένο πρόσωπο σε περίπτωση παραδόσεώς του στο κράτος μέλος έκδοσης του εντάλματος (σκέψεις 51-53). Μόνον αν υπάρχει απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, την οποία ακολουθεί η εκ μέρους του Συμβουλίου αναστολή της εφαρμογής της ΑπΠλ 2002/584 ως προς το οικείο κράτος-μέλος, υποχρεούται η δικαστική αρχή εκτέλεσεως να αρνηθεί αυτομάτως την εκτέλεση κάθε ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εκδοθέντος από το εν λόγω κράτος-μέλος, χωρίς να πρέπει να προβεί σε οποιαδήποτε συγκεκριμένη εκτίμηση (σκέψη 65).

Όσον αφορά στην προκειμένη περίπτωση, τυχόν πληροφορία περί διορισμού ενός ή περισσότερων δικαστών του αρμόδιου δικαστηρίου ή του οικείου δικαστικού σχηματισμού, κατόπιν προτάσεως οργάνου απαρτιζόμενου ως επί το πλείστον από μέλη εκπροσωπούντα τη νομοθετική ή την εκτελεστική εξουσία

ή επιλεγέντα από τη νομοθετική ή την εκτελεστική εξουσία δεν αρκεί για τη διαπίστωση ότι το εκζητούμενο πρόσωπο διατρέχει, σε περίπτωση παράδοσής του, πραγματικό κίνδυνο προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη ενώπιον δικαστηρίου που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Μια τέτοια διαπίστωση προϋποθέτει, εν πάση περιπτώσει, εκτίμηση της διαδικασίας διορισμού του οικείου ή των οικείων δικαστών σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση (σκέψη 98).

Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης – Εφαρμογή της Οδηγίας 2012/13 και ιδίως του δικαιώματος ενημέρωσης του συλληφθέντος στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (ΔΕΕ, απόφ. της 3.6.2022, υπόθ. C-105/21, Spetsializirana prokuratura)

Η συγκεκριμένη υπόθεση συνιστά κατ' ουσίαν συνέχεια της υπόθεσης που αφορούσε η απόφαση της 28.1.2021 (υπόθ. C-649/19) του ΔΕΕ. Στην υπόθεση εκείνη το αιτούν δικαστήριο (ειδικό ποινικό δικαστήριο της Βουλγαρίας – Spetsializiran nakazatelen sad) είχε θέσει ερώτημα συμβατότητας της ΑπΠλ 2002/584 περί ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης με την Οδηγία 2012/13 (δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών). Ο λόγος ήταν ότι, κατά το αιτούν δικαστήριο, οι πληροφορίες που προβλέπεται να περιλαμβάνει ένα ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης βάσει της οικείας ΑπΠλ δεν ικανοποιούν τα προβλεπόμενα στην Οδηγία 2012/13 δικαιώματα του συλληφθέντος. Το ΔΕΕ είχε κρίνει τότε ότι οι κρίσιμες εν προκειμένω διατάξεις της Οδηγίας 2012/13, και συγκεκριμένα το άρθρο 4 παρ. 3 (παροχή στον συλληφθέντα εγγράφου ενημέρωσης περί δυνατοτήτων προσβολής του εντάλματος σύλληψης), 6 παρ. 2 (δικαίωμα ενημέρωσης περί του κατηγορητηρίου) και 7 παρ. 1 (δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα της δικογραφίας), δεν εφαρμόζονται στο πλαίσιο εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης (σκέψη 62 της απόφ. της 28.1.2021), καθώς το πρόσωπο στο οποίο αφορά το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης αποκτά την ιδιότητα του «κατηγορουμένου» αότου παραδοθεί στις αρχές του κράτους-μέλους έκδοσης του εντάλματος, οπότε και απολαύει των ως άνω δικαιωμάτων. Κατ' επέκτα-

σιν δεν δημιουργείται ζήτημα συμβατότητας των δύο νομοθετημάτων (σκέψη 81).

Το αιτούν δικαστήριο επανήλθε, εν προκειμένω, ζητώντας διευκρινίσεις σχετικά με το ακριβές περιεχόμενο του δικαιώματος ενημέρωσης του καταζητουμένου, και συγκεκριμένα σχετικά με το αν υφίσταται υποχρέωση ή δυνατότητα των κρατών-μελών να ενημερώνουν το πρόσωπο αυτό για τους πραγματικούς και νομικούς λόγους της σύλληψής του, καθώς και για τη δυνατότητά του να ασκήσει ένδικο βοήθημα κατά του εντάλματος σύλληψης ήδη ενόσω βρίσκεται στο κράτος-μέλος εκτέλεσης του εντάλματος.

Κατά το ΔΕΕ, οι προβλεπόμενες στο άρθρο 8 πληροφορίες, τις οποίες θα πρέπει υποχρεωτικά να περιέχει το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, είναι επαρκείς για την ενημέρωση του καταζητουμένου ως προς τους λόγους της σύλληψής του (σκέψεις 42-43), ενώ ικανοποιούν τις απαιτήσεις του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ (σκέψη 59): τυχόν δικαίωμα προσφυγής που προβλέπεται από τη νομοθεσία του κράτους-μέλους εκδόσεως κατά της αποφάσεως εκδόσεως ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψεως δεν απαιτείται, βάσει του άρθρου 47 ΧΘ-ΔΕΕ, να μπορεί να ασκηθεί πριν από την παράδοση του καταζητουμένου (σκέψη 44). Περαιτέρω, το ΔΕΕ έκρινε ότι από τα άρθρα 6 και 47 του Χάρτη δεν προκύπτει δικαίωμα του καταζητουμένου για πρόσβαση στα έγγραφα της δικογραφίας προτού παραδοθεί στις αρχές του κράτους-μέλους έκδοσης του εντάλματος, ούτε δικαίωμά του για ενημέρωση σχετικά με τις δυνατότητες προσφυγής ενώπιον της δικαστικής αρχής εκδόσεως του εντάλματος (σκέψη 45). Τέλος, τυχόν αντίθετη πρόβλεψη εθνικού δικαίου, η οποία καθιερώνει υποχρέωση διαβίβασης της εθνικής απόφασης σχετικά με τη σύλληψη (π.χ. το εθνικό ένταλμα σύλληψης), καθώς και των πληροφοριών σχετικά με τις δυνατότητες προσφυγής κατά της αποφάσεως αυτής, προκειμένου να ενημερωθεί σχετικώς ο καταζητούμενος, ενέχει τον κίνδυνο να καταστήσει υπερβολικά περίπλοκη τη διαδικασία εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, γεγονός που θα αντέβαινε στον σκοπό της ΑπΠλ 2002/584. Συνεπώς, μια τέτοια ρύθμιση θα ήταν αντίθετη στο ενωσιακό δίκαιο (σκέψεις 78-80).

Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ) με αντικείμενο τη διεξαγωγή έρευνας και κατάσχεσης, καθώς και εξέτασης μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη – Αντίθετη προς το δίκαιο της ΕΕ εθνική ρύθμιση του κράτους εκδόσεως ΕΕΕ κατά την οποία δεν προβλέπεται οποιοδήποτε ένδικο μέσο προσβολής της ΕΕΕ – Ανεπίτρεπτη η έκδοση ΕΕΕ υπό αυτές τις συνθήκες – Η απουσία ενδίκου μέσου προσβολής της ΕΕΕ στο κράτος έκδοσης συνιστά λόγο αρνήσεως εκτέλεσης της ΕΕΕ (ΔΕΕ, απόφαση της 11.11.2021, υπόθ. C-852/19, Gavanozov II)

Στην υπόθεση C-852/19, το ΔΕΕ εξέτασε κατ' αρχάς αν αντιβαίνει στο ενωσιακό δίκαιο η μη πρόβλεψη στο εθνικό δίκαιο του κράτους έκδοσης ΕΕΕ οποιουδήποτε μέσου προσβολής της ΕΕΕ με αντικείμενο τη διεξαγωγή έρευνας και κατάσχεσης και την εξέταση μάρτυρα (σκέψεις 24 επ.), περαιτέρω δε κατά πόσον είναι επιτρεπτή η έκδοση ΕΕΕ υπό αυτές τις προϋποθέσεις (σκέψεις 51 επ.).

Από τον συνδυασμό του άρθρου 14 παρ. 1 της Οδηγίας 2014/41 και του άρθρου 47 εδ. α' ΧΘΔΕΕ προκύπτει η υποχρέωση των κρατών-μελών να εξασφαλίζουν την τήρηση του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής στη διαδικασία έκδοσης ΕΕΕ, υπό την έννοια ότι τα προβλεπόμενα στο πλαίσιο της διαδικασίας ΕΕΕ μέσα ένδικης προστασίας πρέπει να είναι τουλάχιστον ισοδύναμα με τα μέσα που παρέχονται κατά το εθνικό δίκαιο για τις εγχώριες υποθέσεις (σκέψεις 26 επ.). Η υποχρέωση αυτή των κρατών-μελών προς πρόβλεψη λυσιτελούς προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου του ίδιου κράτους-μέλους, ώστε τα θιγόμενα από την ΕΕΕ πρόσωπα να έχουν τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν την αναγκαιότητα και το σύννομο της αποφάσεως έκδοσης ΕΕΕ, τουλάχιστον ως προς τους ουσιαστικούς λόγους της, απορρέει τόσο από το γεγονός ότι το κράτος εκτέλεσης υποχρεούται να αναγνωρίσει άνευ ετέρου την ΕΕΕ (άρθρο 9 παρ. 1 Οδηγίας 2014/41) όσο και από το ότι η διενέργεια των διατασσόμενων μέτρων έρευνας συνιστά επέμβαση σε θεμελιώδη δικαιώματα του θιγόμενου προσώπου (σκέψεις 32 επ., 38 επ.).

Στην προκειμένη περίπτωση, η μεν διαταγή διεξαγωγής έρευνας στην οικία και στον επαγγελματικό χώρο του καθ' ου και η κατάσχεση συνιστούν επέμβαση στο κατοχυρούμενο στο άρθρο 7 ΧΘΔΕΕ δικαίωμα κάθε

προσώπου στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του, καθώς και στο κατοχυρούμενο στο άρθρο 17 παρ. 1 ΧΘΔΕΕ δικαίωμα ιδιοκτησίας, αντιστοίχως (σκέψη 31), η δε άρνηση παροχής μαρτυρικής καταθέσεως στο πλαίσιο εξέτασης μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη ενδέχεται να επιφέρει κατά το εθνικό δίκαιο σημαντικές συνέπειες για τον καθ' ου, όπως ο εξαναγκασμός προς εμφάνιση και εξέταση επ' απειλή κυρώσεων (σκέψεις 42-49).

Ως εκ τούτου, η μη πρόβλεψη στην εθνική νομοθεσία του κράτους εκδόσεως ΕΕΕ (Βουλγαρία) οποιουδήποτε μέσου ένδικης προστασίας του θιγόμενου προσώπου κατά της ΕΕΕ με αντικείμενο τη διενέργεια έρευνας και κατάσχεσης, καθώς και την εξέταση μάρτυρα με εικονοτηλεδιάσκεψη, αφού αντίστοιχο μέσο προστασίας δεν προβλέπεται ούτε για τις περιπτώσεις διεξαγωγής ερευνητικών μέτρων σε εγχώριες υποθέσεις, αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο (σκέψη 50, άρθρα 14, 24 παρ. 7 Οδηγίας 2014/41, άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ).

Περαιτέρω, στο ενωσιακό δίκαιο, και δη στο άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ, αντίκειται ήδη η έκδοση ΕΕΕ από κράτος-μέλος το οποίο δεν παρέχει οποιοδήποτε ένδικο μέσο προσβολής της ΕΕΕ και αμφισβητήσεως της αναγκαιότητας και του συννόμου αυτής (σκέψεις 55 επ., 62). Η παραβίαση αυτή του άρθρου 47 ΧΘΔΕΕ εκ μέρους του κράτους έκδοσης ΕΕΕ, το οποίο βαρύνεται κατά πρώτο λόγο με την υποχρέωση διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του καθ' ου (κατ' αναλογίαν όσων ισχύουν στο πλαίσιο ΕΕΣ· βλ. σχετικά ΔΕΕ, απόφ. της 23.1.2018, υπόθ. C367/16, Piotrowski, σκέψη 50), αποτελεί τόσο σημαντική προσβολή των αρχών αμοιβαίας εμπιστοσύνης και καλόπιστης συνεργασίας, ώστε το κράτος εκτέλεσης να υποχρεούται να αρνηθεί την εκτέλεση της ΕΕΕ κατ' εφαρμογή του άρθρου 11 παρ. 1 στοιχ. στ' της Οδηγίας 2014/41 (σκέψη 60).

Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ) με αντικείμενο τη διαβίβαση δεδομένων κινήσεως και θέσεως ως προς τις τηλεπικοινωνίες – Αρμόδιο να εκδώσει ΕΕΕ με το αντικείμενο αυτό είναι το όργανο στο οποίο η αρμοδιότητα αυτή ανήκει στο πλαίσιο εγχώριων υποθέσεων – Το ελάττωμα της ΕΕΕ λόγω

εκδόσεώς της από αναρμόδιο όργανο δεν μπορεί να θεραπευθεί από την αναγνώριση της ΕΕΕ στο κράτος εκτέλεσης (ΔΕΕ, απόφ. της 16.12.2021, υπόθ. C-724/19, HP)

Στην υπόθεση C-724/19, το ΔΕΕ ασχολήθηκε με το ζήτημα της αρμοδιότητας εκδόσεως ΕΕΕ και πιο συγκεκριμένα με τα ερωτήματα: α) αν συνάδει με το άρθρο 2 στοιχ. γ' σημ. ii της Οδηγίας 2014/41 εθνική ρύθμιση βάσει της οποίας η αρμοδιότητα προς έκδοση ΕΕΕ με αντικείμενο τη διαβίβαση δεδομένων κινήσεως και θέσεως ως προς τις τηλεπικοινωνίες στο στάδιο της προδικασίας ανατίθεται σε διαφορετική αρχή (εισαγγελέας) από την αρμόδια να διατάζει το αντίστοιχο ερευνητικό μέτρο σε εγχώριες υποθέσεις (δικαστής) και β) αν η αναγνώριση μια τέτοιας ΕΕΕ από την αρμόδια αρχή του κράτους εκτελέσεως θεραπεύει την παραβίαση που έλαβε χώρα κατά την έκδοση της ΕΕΕ (έλλειψη αρμοδιότητας προς έκδοση ΕΕΕ).

Αφού από το γράμμα του άρθρου 2 στοιχ. γ' σημ. i της Οδηγίας 2014/41 προκύπτει ότι η αρμοδιότητα προς έκδοση ΕΕΕ μπορεί να ανατεθεί από τον εθνικό νομοθέτη τόσο στη δικαστική αρχή (δικαστήριο, δικαστής, ανακριτής, εισαγγελέας) όσο και σε οποιαδήποτε (μη δικαστική) αρχή ενεργεί στη συγκεκριμένη υπόθεση ως ανακριτική αρχή (σκέψεις 28-30), το ΔΕΕ εξέτασε το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 2 στοιχ. γ' σημ. i της Οδηγίας, καθώς και τους επιδιωκόμενους διά της Οδηγίας 2014/41 σκοπούς.

Δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από τον συνδυασμό επιμέρους διατάξεων (άρθρα 6 παρ. 1 στοιχ. α', 26 παρ. 5, 27 παρ. 4, 28 παρ. 3, παράρτημα Α) και αιτιολογικών σκέψεων (αιτιολ. σκ. 11) της Οδηγίας 2014/41, η αρχή εκδόσεως της ΕΕΕ υποχρεούται να εξακριβώσει και να αιτιολογήσει την αναγκαιότητα και την αναλογικότητα του διατασσόμενου ερευνητικού μέτρου σε σχέση με τη διερευνώμενη πράξη, θα πρέπει κατ' ανάγκην να είναι ταυτόχρονα, εκτός από αρχή έκδοσης της ΕΕΕ, και αρμόδια προς διενέργεια έρευνας και συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο της οικείας ποινικής διαδικασίας (σκέψεις 32-34). Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται από το άρθρο 6 παρ. 1 στοιχ. β' της Οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο η αρχή εκδόσεως μπορεί να εκδώσει ΕΕΕ μόνον υπό την προϋπόθεση ότι τα ερευνητικά μέτρα

που απαριθμούνται στην ΕΕΕ θα μπορούσαν να είχαν διαταχθεί υπό τις ίδιες προϋποθέσεις σε παρόμοια εγχώρια υπόθεση (σκέψη 35).

Επιπλέον, ο σκοπός της Οδηγίας 2014/41, ο οποίος σύμφωνα με τις αιτιολογικές σκέψεις 5-8 και 10 αυτής έγκειται στη δημιουργία ενός αποτελεσματικού συστήματος δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών κατά τη συλλογή αποδείξεων επί τη βάση ενός ενιαίου εργαλείου, ήτοι της ΕΕΕ, υπαγορεύει την αναγκαιότητα ταύτισης της αρχής έκδοσης της ΕΕΕ με την αρχή που διενεργεί την έρευνα κατά το εθνικό δίκαιο σε εγχώριες υποθέσεις. Τυχόν αντίθετη ερμηνεία του άρθρου 2 στοιχ. γ' σημ. i της Οδηγίας θα μπορούσε να περιπλέξει το σύστημα συνεργασίας και να υπονομεύσει το απλουστευμένο και γι' αυτό τον λόγο αποτελεσματικό σύστημα της ΕΕΕ (σκέψεις 36-38).

Ενόψει τούτων, το ΔΕΕ έκρινε ότι εθνική ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία η αρμοδιότητα προς έκδοση ΕΕΕ με αντικείμενο τη συλλογή δεδομένων κινήσεως και δεδομένων θέσεως σχετικά τις τηλεπικοινωνίες ανήκει κατά το στάδιο της προδικασίας στον εισαγγελέα, ενώ στο πλαίσιο παρόμοιας εγχώριας διαδικασίας η λήψη ερευνητικού μέτρου για την πρόσβαση σε τέτοια δεδομένα εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του δικαστή, αντίκειται στο άρθρο 2 στοιχ. γ' σημ. i της Οδηγίας 2014/41 (σκέψη 45).

Τέλος, επειδή η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ της αρχής εκδόσεως και της αρχής εκτελέσεως της ΕΕΕ αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της αμοιβαίας εμπιστοσύνης που πρέπει να διέπει τις επαφές μεταξύ των κρατών-μελών στη δικαστική συνεργασία στο σύστημα της ΕΕΕ, τυχόν παράβαση των προϋποθέσεων εκδόσεως και διαβιβάσεως της ΕΕΕ στο κράτος έκδοσης δεν δύναται να ιαθεί από την αναγνώριση της εκδοθείσας ΕΕΕ από το κράτος εκτέλεσης (σκέψεις 50, 53). Ως εκ τούτου, η αναγνώριση της ΕΕΕ με αντικείμενο τη συλλογή δεδομένων κινήσεως και δεδομένων θέσεως σχετικά με τις τηλεπικοινωνίες από την αρχή εκτελέσεως δεν μπορεί να υποκαταστήσει τις απαιτήσεις που ισχύουν στο κράτος εκδόσεως, όταν η εν λόγω ΕΕΕ εξεδόθη ως μη έδει από εισαγγελέα, ενώ στο πλαίσιο παρόμοιας εγχώριας διαδικασίας η λήψη ερευνητικού μέτρου για τη συλλογή τέτοιων δεδομένων εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του δικαστή (πρβλ.

άρθρα 6 και 9 παρ. 1, 3 Οδηγίας 2014/41) (σκέψη 55).

Αμοιβαία αναγνώριση χρηματικών ποινών – Σεβασμός δικαιωμάτων άμυνας – Κοινοποίηση εγγράφων σε γλώσσα που δεν κατανοεί ο καταδικασθείς – Μετάφραση βασικών στοιχείων απόφασης (ΔΕΕ, απόφ. της 6.10.2021, υπόθ. C-338/20, DP)

Οι ολλανδικές αρχές υπέβαλαν στις δικαστικές αρχές της Πολωνίας αίτηση αναγνώρισης και εκτέλεσης, απρόσβλητης πλέον, απόφασης, με την οποία επιβλήθηκε στον DP, κάτοικο Πολωνίας, πρόστιμο ύψους 210 ευρώ λόγω παραβάσεως των κανόνων οδικής κυκλοφορίας. Η απόφαση αυτή είχε κοινοποιηθεί στον DP, χωρίς όμως να συνοδεύεται με μετάφρασή της στην πολωνική γλώσσα.

Η απόφαση-πλαίσιο 2005/214 του Συμβουλίου της 24ης Φεβρουαρίου 2005 σχετικά με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης επί χρηματικών ποινών (όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 26ης Φεβρουαρίου 2009) δεν περιέχει διάταξη από την οποία να προκύπτει ρητώς υποχρέωση κοινοποίησης μετάφρασης της απόφασης. Ωστόσο, η αρχή του κράτους-μέλους εκτέλεσης μπορεί να αρνηθεί να εκτελέσει την απόφαση με την οποία επιβάλλεται χρηματική ποινή, όταν η απόφαση αυτή έχει κοινοποιηθεί στον αποδέκτη της, χωρίς, όμως, να συνοδεύεται από τη μετάφραση, σε γλώσσα που αυτός κατανοεί, των στοιχείων της απόφασης τα οποία είναι ουσιώδη, προκειμένου να είναι σε θέση να κατανοήσει όσα του προσάπτονται και να ασκήσει πλήρως τα δικαιώματα άμυνας που του παρέχονται. Εναλλακτικά, ο αποδέκτης της απόφασης πρέπει να ενημερώνεται, σε γλώσσα που κατανοεί, για τη δυνατότητα να λάβει μεταφρασμένα τα εν λόγω στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων στηρίζεται η κοινοποιηθείσα απόφαση, τη διαπιστωθείσα παράβαση, την επιβληθείσα ποινή, τα ένδικα βοηθήματα κατά της απόφασης αυτής, την προβλεπόμενη προς τούτο προθεσμία και το όργανο ενώπιον του οποίου πρέπει να προσφύγει (σκέψη 39).

Η εξακρίβωση των γλωσσικών γνώσεων του κατηγορουμένου, προκειμένου να διαπιστωθεί η ανάγκη γλωσσικής συνδρομής του, εναπόκειται στις εθνικές

αρχές έκδοσης της απόφασης (σκέψη 41).

Αμοιβαία αναγνώριση χρηματικών ποινών – Αδικήματα που οδηγούν στην αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων επιβολής χρηματικής ποινής χωρίς έλεγχο διττού αξιοποίνου – Έλεγχος από το κράτος-μέλος εκτέλεσης του νομικού χαρακτηρισμού του αδικήματος (ΔΕΕ, απόφ. 6.10.2021, υπόθ. C-136/20, LU)

Στην LU, κάτοχο της άδειας κυκλοφορίας οχήματος εμπλεκόμενου σε τροχαία παράβαση, επιβλήθηκε χρηματική ποινή ύψους 80 ευρώ λόγω διοικητικής παράβασης, καθόσον δεν είχε απαντήσει εντός προθεσμίας δύο εβδομάδων σε αίτημα των διοικητικών αρχών της Αυστρίας, με το οποίο της ζητήθηκε να δηλώσει το όνομα του προσώπου που οδηγούσε ή είχε σταθμεύσει το όχημά της. Η διοικητική αρχή του κράτους έκδοσης ανέφερε στο πιστοποιητικό του άρθρου 4 της απόφασης-πλαίσιο 2005/214 (βλ. και άρθρο 10, 11 Ν. 4531/2018) που απέστειλε στις δικαστικές αρχές του κράτους εκτέλεσης, δηλαδή της Ουγγαρίας, ότι η διοικητική παράβαση για την οποία εκδόθηκε η διαπιστωτική της παράβασης πράξη ενέπιπτε στην κατηγορία των αδικημάτων «συμπεριφοράς που παραβιάζει κανονισμούς οδικής κυκλοφορίας» (βλ. άρθρο 5 παρ. 1 απόφασης-πλαίσιο 2005/214 και άρθρο 7 παρ. 2 Ν. 4531/2018), για τα οποία δεν χωρεί έλεγχος του διττού αξιοποίνου της πράξης.

Ενώπιον του ΔΕΕ τέθηκε το ερώτημα αν η αρχή του κράτους εκτέλεσης δεσμεύεται από τον νομικό χαρακτηρισμό της επίμαχης παράβασης που δίδεται από την αρχή του κράτους έκδοσης, ιδίως όσον αφορά το ζήτημα αν η παράβαση αυτή εντάσσεται στην κατηγορία των αδικημάτων για τα οποία δεν χωρεί έλεγχος του διττού αξιοποίνου.

Εν προκειμένω, το δικαστήριο του κράτους εκτέλεσης αμφέβαλε για τον ορθό νομικό χαρακτηρισμό της παράβασης της LU, εκτιμώντας ότι η αρχή του κράτους έκδοσης προέβη σε υπερβολικά ευρεία ερμηνεία της εν λόγω κατηγορίας («συμπεριφορά που παραβιάζει κανονισμούς οδικής κυκλοφορίας»), η οποία δεν μπορεί να περιλαμβάνει τις παραβάσεις εκείνες που έχουν μόνο έμμεση σχέση με την οδική ασφάλεια και αποτελούν μάλλον άρνηση συμμόρφωσης προς διαταγή της αρχής.

Ωστόσο, το ΔΕΕ έκρινε ότι η αρχή του κράτους εκτέλεσης δεν μπορεί κατ' αρχήν, αν δηλαδή δεν συντρέχει κάποιος από τους ρητώς προβλεπόμενους από την απόφαση-πλαίσιο 2005/214 λόγους μη αναγνώρισης ή μη εκτέλεσης, να αρνηθεί να αναγνωρίσει και να εκτελέσει απόφαση περί επιβολής χρηματικής ποινής στην περίπτωση κατά την οποία η αρχή του κράτους έκδοσης έχει χαρακτηρίσει την επίμαχη παράβαση στο αποσταλέν πιστοποιητικό ως εμπίπτουσα σε κάποια από τις κατηγορίες αδικημάτων για τις οποίες δεν προβλέπεται έλεγχος του διττού αξιοποιίνου της πράξης κατ' άρθρο 5 παρ. 1 απόφασης-πλαίσιο 2005/214 (βλ. και άρθρο 7 παρ. 2 Ν. 4531/2018).